

Strafferammer og straffeutmåling ved voldtekt

En undersøkelse og vurdering av strafferammene og straffenivået

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 585
Leveringsfrist: 26. april 2011

Til sammen 17 996

26.04.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av problemstilling	1
1.2	Metode, avgrensning og presisering	3
<u>2</u>	<u>STRAFFENS TILSIKTEDE VIRKNINGER</u>	<u>6</u>
<u>3</u>	<u>STRAFFERAMMER VED VOLDTEKT</u>	<u>9</u>
3.1	Innledning	9
3.2	Det objektive gjerningsinnholdet	11
3.2.1	Begrepet ”seksuell omgang”	11
3.2.2	Seksuell omgang ved vold eller truende adferd jfr. § 192 1.ledd bokstav a.	12
3.2.3	Seksuell omgang med noen som er bevisstløse eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen jfr. § 192 2.ledd bokstav b	13
3.2.4	Ved vold eller truende adferd få noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv, jfr. § 192 1.ledd bokstav c	13
3.3	Det subjektive gjerningsinnholdet	14
3.3.1	Den forsettlig voldtekten	14
3.3.2	Den uaktsomme voldtekten	15
3.4	Strafferammene	16
3.4.1	Innledning	16
3.4.2	Presentasjon av strafferammene i § 192	18
3.4.2.1	Første ledd	18
3.4.2.2	Andre ledd	18
3.4.2.3	Tredje ledd	19
3.4.2.4	Fjerde ledd	21
3.4.3	Hva har vært lovgivers intensjon med disse strafferammene	22
<u>4</u>	<u>LOVGIVERSUTTALELSER OM NORMALT STRAFFENIVÅ</u>	<u>24</u>

4.1	Hva betyr slike uttalelser fra lovgiver for domstolene?	24
4.2	Lovgivers uttalelser om straffnivå	25
<u>5</u>	<u>STRAFFEUTMÅLINGEN</u>	<u>27</u>
5.1	Generelt	27
5.2	Gjeldende rett.	28
5.2.1	Straffnivå for voldtekt til samleie jfr. § 192 1.ledd bokstav a.	28
5.2.2	Straffnivå for voldtekt til samleie etter § 192 1.ledd bokstav b	34
5.2.3	Straffnivå for voldtekt til seksuell omgang jfr. § 192 1.ledd bokstav a	36
5.2.4	Straffnivå ved voldtekt til seksuell omgang etter § 192 1.ledd bokstav b	36
5.2.5	Straffnivå for voldtekt når tredje ledd får anvendelse	37
5.2.6	Straffnivå for den grov uaktsom voldtekt, jfr. 4.ledd	39
5.2.7	Momenter ved utmålingen	40
5.2.7.1	Straffeskjerpende momenter	41
5.2.7.2	Formildende omstendigheter	43
<u>6</u>	<u>OPPSUMMERING OG VURDERING</u>	<u>45</u>
6.1	Innledning	45
6.2	Er straffnivået i samsvar med lovgivers intensjon?	45
6.3	Ulikt straffnivå for ulike voldtekts typer	49
6.4	Har det skjedd en skjerping av straffnivået de siste ti årene?	54
6.5	Kommentarer til momenter som tillegges vekt ved utmålingen	56
<u>7</u>	<u>AVSLUTNING. HAR STRAFFERAMMENE NOE REALITET?</u>	<u>58</u>
<u>8</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>61</u>
<u>9</u>	<u>LOV- OG FORARBEIDSREGISTER</u>	<u>62</u>
<u>10</u>	<u>DOMSREGISTER</u>	<u>63</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

Voldtekt er seksuell omgang oppnådd med midler som utelukker frivillighet fra fornærmedes side.¹ Dette er en av de alvorligste krenkelsene mot den enkeltes fysiske integritet, og kan ha store psykiske skadevirkninger for offeret.² Offeret kan f.eks. slite med angst, skam og nedsatt kvalitet på seksualliv, i tillegg til store fysiske skader. Dessuten kan frykten for voldtekt legge store begrensninger på mange kvinners opplevelse av frihet til å bevege seg ute alene, og deres adferd generelt. Disse verdiene, denne forbrytelsen krenker, bør derfor ha et sterkt vern i vår straffelovgivning. Dette har også vært lovgivers intensjon når de har bestemt at strafferammen for voldtektsforbrytelsen skal være høye. Med maksimumsstraff på inntil 21 års fengsel er det få andre bestemmelser som gir så streng straff for vern av enkeltindividet, som § 192 gjør. Sann sett kan det tenkes at strafferammene utgjør et tilstrekkelig vern. Imidlertid gir ikke strafferammene nødvendigvis et representativt uttrykk for hva som er det virkelige straffenivået i praksis. Som en skal se i denne oppgaven ligger straffenivået for voldtektssaker i nedre sjikt av strafferammene.

Det har i de siste årene vært betydelig fokus på rettsvesenets behandling av voldtektssaker. I 2003 fikk Norge kritikk av FNs Kvinnekommisjon fordi for få anmeldte voldtektssaker førte til domfellelse,³ og i forbindelse med denne kritikken oppnevnte Regjeringen et utvalg som skulle utrede tiltak for å sikre bedre oppfølging av voldtekts ofre.⁴ Lovgiver uttrykker også misnøye med straffenivået for voldtekt. De har i den siste tiden signalisert gjennom lovendringer og uttalelser i motiver at straffenivået

¹ Ertzeid, 2006 s 340

² Prop.97 L (2009-2010). s 17

³ Hennum, 2004 s 1

⁴ NOU 2008:4

for voldtekt bør heves. For det første ble det foretatt en lovrevisjon i 2000 hvor minstestrafen for samleievoldtekt ble hevet samt nye voldtektstyper ble tatt inn i § 192 for å likestille disse med ”vanlig” voldtekt. Lovgiver ønsket en heving av straffenivået for voldtekt.⁵ I 2009 i forbindelse med vedtakelsen av den spesielle delen i den nye straffeloven, uttalte lovgiver at det forelå en skjerping av straffenivået etter lovrevisjonen i 2000, men straffenivået var fortsatt ikke tilfredsstillende.⁶ De ønsket å heve minsterammen ytterligere 1 år, samt de ga domstolene generelle retningslinjer for hva normalstraffenivå skulle være for ulike typer voldtekter.⁷ Endringene ble inntatt i § 192 og trådte i kraft i 2010. I dag er straffenivået for voldtekt nok en gang gjenstand for debatt i forbindelse med de flere overfallsvoldtektene som har skjedd i Oslo den siste måneden.

Dette er også tema for denne oppgaven, hvor jeg først og fremst skal undersøke og vurdere strafferammene og straffenivået for voldtekt. Jeg skal blant undersøke og vurdere hvorvidt straffenivået i praksis samsvare med lovgivers forutsetninger, om ulike typer voldtekter behandles forskjellig ved utmålingen, om det har skjedd en skjerping av straffenivået i løpet av 2001-2011, samt hvilke hensyn som vektlegges ved utmåling av straff for voldtekt. For å kunne avgjøre hva som har vært lovgivers forutsetninger vil jeg også behandle hensynene bak strafferammene for voldtekt og lovgivers uttalelser om straffenivået. Ved vurderingen av disse spørsmålene er dessuten en fremstilling av den materielle jussen på området også nødvendig for å forstå hvilke rettsregler som ligger til grunn for straffenivået.

Oppgaven kan deles i fire hoveddeler. I første del jeg tar for meg § 192, slik den er oppbygget, vilkårene, strafferammene og hensynene bak strafferammene. Andre hoveddel er lovgivers uttalelser om straffenivået, og hvordan domstolene skal forholde seg til disse uttalelsene. Tredje del er straffeutmålingen, hvor jeg gjennom en rekke avgjørelser søker å angi hva straffenivået er og hva Høyesterett tillegger vekt ved

⁵ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s 7

⁶ Ot.prp. nr 22 (2008-2009) s 227

⁷ Ot.prp. nr 22 (2008-2009) s 228-231

utmålingen. I den siste delen skal jeg oppsummere og vurdere straffnivået slik det utgjør i praksis. Men før jeg starter med hoveddelene er det hensiktsmessig å si noe kortfattet om straffens tilsiktede virkninger, slik at en kan tolke hensynene bak strafferammene for voldtekt i lys av disse.

1.2 Metode, avgrensning og presisering

Oppgaven bygger på en generell juridisk metode, hvor lovgivning, forarbeider, høyesterettsavgjørelser samt relevant juridisk litteratur, har utgjort sentrale kilder.

Voldtektsbestemmelse står i § 192 i Lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov, og utgjør således hovedkilden for oppgaven.⁸ De siste 11 årene har paragraf § 192 vært gjenstand for sentrale endringer. I lovrevisjonen i 2000 ble voldtektsbestemmelsen endret både i oppbyggingen og i innholdet. Bl.a. ble tidligere § 193 ”hjelpløshetstilfeller” inntatt i § 192 1.ledd bokstav b og 2.ledd bokstav b, samt grov uaktsom voldtekt ble kriminalisert, jfr. § 192 4.ledd. Også minstestrafen ved samleievoldtekt ble hevet fra 1 til 2 års fengsel. Bestemmelsen ble sist endret 25. juni 2010 da minstestrafen for samleievoldtekt ble hevet fra 2 til 3 års fengsel. I forbindelse med disse endringene har jeg benyttet Lov av 11. august 2000 nr. 76: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (seksuallovbrudd) og Lov av 25. juni 2010 nr 46: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd) som kilder.⁹

I den nye straffeloven, Lov av 20. mai 2005 nr. 28 Lov om straff¹⁰ er voldtektsbestemmelsen (§ 192) delt opp i flere bestemmelser §§ 291, 292, 293 og 294. Den alminnelige delen av loven ble vedtatt i 2005 og den spesielle delen ble vedtatt 2009. På tross for at denne loven ikke har trådt i kraft utgjør den en sentral kilde fordi

⁸ Heretter kalt straffeloven eller Strl.

⁹ Heretter kalt endringsloven 2000 og endringsloven 2010

¹⁰ Heretter kalt straffeloven 2005 eller strl. 05.

den gir inntrykk av hva som kan forventes videre på dette området i fremtiden. Det skal likevel bemerkes at § 192 slik den lyder i dag har de samme strafferammer som forsettlig voldtekt har i Strl. 05 §§ 291, 292, og 293.

Da § 192 har vært gjenstand for en omfattende revisjon de siste 11 årene utgjør forarbeidene til disse endringslovene relevante kilder. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd),¹¹ er forarbeidene til endringsloven 2000 og fikk tilslutning av Stortinget i Innst.O. nr 92 (1999-2000). Prop 97. L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)¹² er forarbeidene til endringsloven 2010 og fikk tilslutning i Innst. 314 L (2009-2010). Også forarbeidene til Strl. 05 utgjør en relevant kilde da lovgivers intensjon var at uttalelsene i disse skulle tillegges vekt også ved utmåling av straff etter dagens straffelov. Dette er Ot.prp. nr 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)¹³ som fikk tilslutning i Innst. O. nr. 73 (2008-2009), og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)¹⁴ som fikk tilslutning i Innst. O. nr. 72 (2004-2005).

Fra disse forarbeidene er det innhentet lovgivers uttalelser om hva som er lovgivers intensjon bak strafferammene for bestemmelsen, samt uttalelser om behov for skjerping av straffenivået og hva straffenivået skal være. Jeg har også benyttet generelle uttalelser om hensyn bak straff og hva som ligger i ulike begrep og vilkår ved bestemmelsen.

I forbindelse med uttalelser om strafferammers funksjon osv. har jeg benyttet NOU 2002: 4 Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII

Utmålingsdelen i oppgaven består hovedsakelig av høyesterettsavgjørelser. For å avgjøre straffenivået har jeg undersøkt og vurdert 35 høyesterettsavgjørelser fra 2001 til

¹¹ Heretter kalt Ot.prp. nr. 28

¹² Heretter kalt Prop. 97. L

¹³ Heretter kalt Ot.prp. nr 22

¹⁴ Heretter kalt Ot.prp. nr. 90

april 2011 og to lagmannsrettsavgjørelser fra 2010. Avgjørelsene er hentet fra denne tidsperioden fordi jeg ønsker å ta for meg straffenivået for voldtekt etter lovrevisjonen i 2000 frem til i dag. Som nevnt ble § 192 betydelig endret i 2000, og jeg syntes det virker interessant å se på straffenivået og dens utvikling etter disse endringene trådte i kraft. Fordi det vil ta lang tid fra forhold oppstår til det foreligger for Høyesterett, har jeg valgt avgjørelser fra 2001 og ikke 2000. Fire av avgjørelsene fra 2001 gjelder forhold som oppstod før lovrevisjonen i 2000. Disse er tatt med for å sammenligne med avgjørelsene på forhold etter lovrevisjonen. Det er også viktig å presisere at det for tiden ikke foreligger noen høyesterettsavgjørelser som omfatter forhold der lovendringen i 2010 har fått anvendelse. Derimot får endringen anvendelse for lagmannsrettsavgjørelsene. Imidlertid er ikke disse rettskraftige og vil derfor ha begrenset vekt i forhold til hva som kan sies å være gjeldende rett. Når det er sagt må man ta høyde for at minsterammen på 3 år ikke får anvendelse på de forhold som avgjørelsene i fremstillingen tar for seg. Heller ikke forarbeidene med retningslinjer om normalstraffenivå får anvendelse på disse avgjørelsene. Sånn sett kan det tenkes at de avgjørelsene jeg har tatt for meg gir et skjevt bilde av straffenivået i forhold til slik det vil være i dag med ny minstestraff. Men på den andre siden vil dette kun gjelde de tilfeller hvor minstestrafen er økt fra 2 år til 3 år. På forhold hvor minstestrafen ikke får anvendelse vil de foreliggende avgjørelsene utgjøre gjeldende rett fram til det foreligger nye avgjørelser med andre resultater.

Fra avgjørelsene er det hentet prinsipielle uttalelser og uttalelser som skal bidra med å forklare hva som ligger bak straffeutmålingen i hver enkelt sak. Enkelte andre høyesterettsavgjørelser er brukt for å illustrere hvordan domstolene har tolket generelle begrep og vilkår for bestemmelsen.

Det er også benyttet juridisk litteratur bl.a. for å supplere de øvrige rettskildene i beskrivelsen av bestemmelsens gjerningsinnhold, samt hva slags hensyn som ligger bak strafferammene. Dette er hovedsakelig Andenæs sine fremstillinger i "Alminnelig Strafferett", og "Spesial strafferett og formuesforbrytelsene". Samt Ertzeids fremstilling i "Straffeloven § 192 om voldtekt – supplement til pensum i spesiell strafferett".

Oppgaven skal ta for seg fullbyrdede voldtektshandlinger og jeg avgrenser meg dermed fra de tilfellene som gjelder forsøk på voldtekt jfr. strl. § 49 og de tilfellene som gjelder medvirkning til voldtekt jfr. strl. § 205. Normalt er forsøk på voldtekt en mindre krenkelse av fornærmede enn tilsvarende ved fullbyrdet forbrytelse. Man unngår f.eks. krenkelsen av at noen trenger inn i deg, og man slipper frykten for graviditet og smitte. Tilsvarende vil de fleste medvirkningshandlingene stort sett være mindre straffverdig enn hovedhandlingen. I den forbindelse kan disse handlingene bli straffet mildere og gir derfor dårligere utgangspunkt for å si noe om straffenivået generelt. Riktignok har jeg tatt med en lagmannrettsavgjørelse som omfatter forsøk på voldtekt under utmålingskapittelet, denne skal vise at straffenivået har blitt hevet etter at lovendringen i 2010 trådte i kraft. Avgjørelsen illustrer dette ved at forsøk på voldtekt blir straffet på et tilsvarende nivå som en fullbyrdet voldtekt har blitt frem til nå.

Videre har jeg avgrenset meg fra voldtekt av mindreårige og voldtekt av nærstående. Jeg finner dette naturlig da disse tilfellene også fanges opp av andre bestemmelser som tar sikte på å verne andre interesser enn hva § 192 tar sikte på. For eksempel er mindreårigheten seg selv en vernet interesse i bestemmelsen om forbud mot seksuell omgang med mindreårig (§ 196). Bak forbudene mot seksuell omgang mellom nærstående (§§ 197 og 198) ligger det arvebiologiske hensyn og hensyn om sunne familierelasjoner.¹⁵ Også hensynet til den særlige krenkelsen som består i et overgrep som begås av nærstående, skal vernes av disse bestemmelsene.

2 Straffens tilsiktede virkninger

Da fremstillingen skal ta for seg lovgivers intensjon bak strafferammene for voldtekt, altså hensynene bak straffen for voldtekt, finner jeg det naturlig å redegjøre kort for de tilsiktede virkningene for straff generelt.

¹⁵ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 21

I Ot.prp. nr. 90 deles straffens tilsiktede virkninger inn i tre hovedgrupper, hvorav de første to gruppene er knyttet til straffens umiddelbare preventive formål, mens den siste gruppen er knyttet til den atferdsregulerende virkningen straff har.¹⁶ Første gruppe utgjør individualprevensjon, det vil si evnen til å avskrekke den enkelte lovovertreder til ikke å begå nye lovbrudd i fremtiden. Denne virkningen deles videre inn i tre, for det første den uskadeliggjørende virkningen (inkapasiterende), for det andre den avskrekkende virkningen og for det tredje den forbedrende virkningen. Den uskadeliggjørende virkningen knytter seg først og fremst til frihetsberøvelse. Gjerningspersonen skal altså i stor grad hindres fra å begå nye straffbare handlinger ved at en benytter fengselstraff eller forvaring. Også betinget fengsel og samfunnsstraff kan ha uskadeliggjørende virkning. Den andre delen er den avskrekkende virkningen. Overtrederen skal oppleve straffens som så negativ at han avstår fra fremtidige straffbare handlinger. Den siste delen er den forbedrende virkningen. Straffen fungerer som rehabiliterende når lovovertrederen tar inn over seg den bebreidelse som ligger i straffen og ”forstår” at (og hvorfor) handlingen er gal.¹⁷

Den andre hovedgruppen utgjør allmennprevensjon.¹⁸ Med allmennprevensjon ønsker man å forebygge at øvrige borgere foretar en lovstridig handling. En deler også disse virkningene i tre. For det første er det den avskrekkende virkningen. Denne skiller seg fra individualprevensjon i den forstand at straffens avskrekkende virkning følger den generelle mulighet for å bli straffet, og ikke frykten for å bli straffet igjen. For det andre er det snakk om en ”kost/nyttevirkning”. Det vil si at en potensiell lovbrøtters avveier hva vedkommende vil vinne på å gjennomføre den straffbare handlingen, opp mot hvilken ”kostnad” straffereaksjonene vil representere. Denne side av allmennprevensjon vil ha størst betydning for overveide handlinger. Den tredje allmennpreventive virkningen er den vanemessige lovlydighet eller den holdningsskapende virkningen.¹⁹ En fast og

¹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s 78-79

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s 78-79

¹⁹ Ibid

langvarig straffhåndheving kan altså bidra til at normer følges uten at den enkelte reflekterer over at handlingen er straffbar og over risikoen for å bli oppdaget.²⁰

Den tredje hovedgruppen av tilsiktede virkninger er mentalhygienisk virkning som bygger på at straff skal gjenopprette den sosiale roen.²¹ Når en forbrytelse av grovere art er begått skapes det altså harme og uro. Når forbryteren får sin straff faller sinnene til ro igjen. Dessuten bidrar straffen og straffeforfølgningen til at reguleringen oppleves som mer rettferdig. På den måten fremmes respekten for lovgivningen og dens mulighet for å styre adferd.²²

Prevensjon som hensyn for straff er ikke like passende når det kommer til lovbrudd som voldtekt. Andenæs skriver i sin fremstilling fra 2004, at skal straffen virke avskrekkende må personen først og fremst ha evne til å forstå strafferisikoen.²³ Videre skriver han at seksuelle overgrep, etter hans mening, er de lovbrudd hvor det er minst grunn til å regne med at straffen har noen preventiv virkning. Årsaken til dette er at sedelighetsforbrytelser ofte springer ut av et abnormt eller uharmonisk driftsliv. Det store flertallet vil nok avstå fra slike handlinger uavhengig om disse er straffrie. De preventive hensyn vil derfor ha begrenset virkning.²⁴

Dagens lovgivning for sedelighetslovbrudd er ikke begrunnet med de allmennpreventive hensyn. Derimot har lovgiver ønsket at strafferammene skal være proporsjonale med at strafferammene skal reflektere voldtektsforbrytelsens straffverdighet.²⁵ Om seksuelle lovbrudd mot barn sier forarbeidene følgende:

”Straffenivået må være i samsvar med handlingenes grovhet og skadevirkninger, og må markere at samfunnet ser alvorlig på denne type handlinger. Av hensyn til tilliten til rettsystemet er det dessuten viktig at

²⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s 80

²¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s 79

²² Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s 80

²³ Andenæs, 2004 s 88

²⁴ Andenæs, 2004 s 89

²⁵ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 35

straffutmålingen i saker som disse ikke er slik at den kommer i strid med den alminnelige rettsoppfatning”²⁶

Jeg skal komme tilbake til hensynene bak strafferammer for voldtekt under pkt. 3.4.4.

3 Strafferammer ved voldtekt

3.1 Innledning

Hovedformålet med kapittel 3 er å redegjøre for strafferammene i Strl. § 192. Før jeg går nærmere inn på disse finner jeg det naturlig å redegjøre for bestemmelsens oppbygning, de ulike straffealternativer og de objektive og subjektive vilkår som må være oppfylt for straff. Dette er nødvendig bakgrunnsstoff for en helhetlig forståelse av de ulike strafferammene, og når disse kommer til anvendelse.

Straffelovens § 192, slik den lyder i dag:

”Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller*
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen eller*
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,*

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller*
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.*

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

²⁶ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 59

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.”²⁷

Lovens begrep om voldtekt favner videre enn det som følger av vanlig språkbruk da ikke bare tilfeller hvor seksuell omgang oppnås med makt eller tvang blir å anse som voldtekt, men også hjelpløshetstilfellene, jfr. § 192 1.ledd bokstav b og 2. ledd bokstav b. Som tidligere nevnt, var disse før lovrevisjonen i 2000 omfattet av § 193. Også ufrivillig seksuell omgang mellom ektefeller blir å anse som voldtekt.²⁸ Kjernen i bestemmelsen er at man blir utsatt for ufrivillig seksuell omgang²⁹.

Bestemmelsen er bygd opp slik at det objektive gjerningsinnhold er angitt i første ledd. De tre straffbare handlingene som beskrives her utgjør grunnhandlingene og er likestilte hva gjelder strafferammen. Andre og tredje ledd omhandler utmåling og angir når minstestrafen er 3 år, og når handlingene kvalifiserer til fengsel inntil 21 år. Av fjerde ledd fremgår at også grov uaktsomhet oppfyller kravet som stilles til gjerningspersonens subjektive skyld.

Jeg vil nå gå nærmere inn på det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen.

²⁷ Straffeloven § 192

²⁸ Rt 1974 s 1121

²⁹ Ertzeid, 2006: s 347

3.2 Det objektive gjerningsinnholdet

3.2.1 Begrepet ”seksuell omgang”

Bestemmelsen bruker begrepet ”seksuell omgang”. Begrepet ble tatt inn i bestemmelsen med lovrevisjonen i 2000, da begrepet erstattet tidligere begrep ”utuktig omgang”.³⁰ Det fremgår av forarbeidene at endringen kun var ment som en språklig endring. Hensikten var å bringe lovteksten mer i samsvar med moderne språkbruk. Endringen innebar ingen realitetsendring, og rettspraksis om ”uttuktig omgang” er fortsatt gjeldende.³¹ Begrepet ”seksuell omgang” omfatter bl.a. samleie jfr. Strl. § 192 2.ledd a, og samleiebegrepet er definert i strl. § 206. I tillegg til det som fremgår av § 206, omfattes også masturbasjon, innføring av fingre i skjede³² eller endetarmsåpning³³, slikking av kjønnsorganer, masturbasjon av seg selv med sædavgang i noen andres ansikt eller munn, samt samleielignende handlinger med blottet kjønnsorgan mot en annens nakne kropp³⁴. Grensen trekkes nedad mot seksuell handling, noe som er en mindre alvorlig kategori. Dette kan være beføling av kjønnsorganer eller bryster. Grensen mellom begrepene vil kunne trekkes etter berøringens grad av intimitet og intensitet.³⁵ F.eks. vil det være av betydning hvor på kroppen befølingen har funnet sted, og om det har skjedd utenpå klærne eller på naken hud.³⁶ På den andre siden omfatter ikke samleiebegrepet de tilfeller der gjerningspersonen fører fornærmedes penis i sin munn.³⁷

³⁰ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 111

³¹ Ibid

³² Rt 1989 s 517

³³ Rt 1990 s 319

³⁴ Rt 1990 s 760

³⁵ Ertzeid, 2006 s 344

³⁶ Rt. 2006 s 431

³⁷ Ot.prp nr 28 (1999-2000) s 34-35 og 119

3.2.2 Seksuell omgang ved vold eller truende adferd jfr. § 192 1.ledd bokstav a.

Dette er den såkalte tradisjonelle voldtekten. For at vilkårene for dette leddet skal være oppfylt må det foreligge en årsakssammenheng mellom volden eller den truende adferden og den seksuelle omgangen. Selv om det ikke stilles noen uttrykkelig krav til tvang, slik som det gjorde tidligere, vil kravet til årsakssammenheng mellom volden og den seksuelle omgangen, gjennomgående innebære et element av tvang.³⁸ Årsaken til at uttrykket ”tvang” er fjernet, er fordi lovgiver ikke ønsker at det skal bli for mye fokusering på fornærmedes adferd og valgmuligheter i en situasjon hvor det ellers blir brukt vold eller truende adferd.³⁹

Selve vurderingen av hva som skal anses som ”vold” eller ”truende adferd” er relativt og situasjonsbetinget.⁴⁰ Det vil si at det skal mindre til før handlingen blir oppfattet som en voldtekt hvis handlingen skjer overfor barn. I Rt 1989 s 979, ble enhver fysisk kraftanvendelse ansett som vold. I dette tilfellet var det tilstrekkelig at den tiltalte tok tak i sin 16 år gammel niese og klemte henne hardt inntil seg, for at det ble ansett som vold.

Begrepet ”truende adferd” omfatter både ”frykt for noens liv eller helse” slik den stod i § 192 før lovrevisjonen i 2000, og trusselalternativet i tidligere § 194⁴¹. Imidlertid er det ikke noe ubetinget krav om at handlingen må omfatte forhold som er straffbare. Også trussel om f.eks. å anmelde vedkommendes kriminelle handlinger, kan omfattes av dette straffbarhetskravet. Men desto mindre trusselen er, desto mindre sannsynlig vil det være at den er årsaken til den seksuelle omgangen⁴²

³⁸ Ot.prp nr.28 (1999-2000) s 111

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 111

⁴¹ Ot.prp nr.28 (1999-2000) s 111

⁴² Ibid

3.2.3 Seksuell omgang med noen som er bevisstløse eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen jfr. § 192 2.ledd bokstav b

Dette er den gjerningsbeskrivelsen som tidligere (før 2000) var inntatt i § 193. Formålet med å innta denne type overgrep inn i voldtektsparagrafen, og dermed å heve strafferammen, var å markere at slike forhold kan være like alvorlige som de ”tradisjonelle voldtektene”.⁴³

Tilfeller som faller under dette leddet er f.eks. hvis fornærmede sover, er overstadig beruset, funksjonshemmet eller psykisk utviklingshemmet⁴⁴. Det er heller ikke straffriende dersom man antar at den fornærmede ville samtykket i bevisst tilstand.⁴⁵ Dersom et par starter den seksuelle handlingen som begge ønsker, og den ene sovner mens den andre fullfører, vil dette ikke bli rammet av denne bestemmelsen, med mindre den seksuelle handlingen ikke endres til noe mer inngripende.⁴⁶

3.2.4 Ved vold eller truende adferd få noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv, jfr. § 192 1.ledd bokstav c

Bestemmelsen omfatter to tilfeller. Den omfatter tilfeller hvor noen tvinges til å ha seksuell omgang med en annen, og tilfeller der noen tvinges til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv. Det sentral ved førstnevnte tilfelle er at det er flere "offer".⁴⁷ Hvis for eksempel A tvinger B og C til seksuell omgang, vil begge være ofre og tilfellet er omfattet. Dette vil imidlertid ikke være tilfellet dersom B mer eller mindre er med på den seksuelle handlingen, og er kjent med at C ikke handler av fri vilje. Da vil B kunne dømmes for voldtekt og A vil kunne bli dømt for medvirkning etter § 205.

⁴³ Ot.prp nr.28 (1999-2000) s 17

⁴⁴ Rt 1986 s 252; Rt 1993 s 963; Rt 1982 s 578

⁴⁵ Matningsdal, 2011 note 1550

⁴⁶ Rt 2003 s 687

⁴⁷ Andenæs, 2008 s 143

3.3 Det subjektive gjerningsinnholdet

3.3.1 Den forsettlige voldtekten

Hovedregelen etter norsk straffelov er at det kreves forsett, jfr. Strl. § 40, med mindre noe annet er bestemt.

Ved skyldformen forsett kreves det at forsettet må omfatte hele det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen. Dette er det såkalte dekningsprinsippet.⁴⁸ Altså for å bli straffet for forsettlig voldtekt må gjerningsmannens forsett omfatte den seksuelle omgangen, tvangen, volden eller truslene.⁴⁹ Samt må han forstå at det foreligger årsakssammenheng mellom tvangsmidlene og den seksuelle omgangen. Derimot trenger ikke forsettet å omfatte de skadefølgene som hever strafferammen til 21 års fengsel, i § 192 3.ledd.⁵⁰ Her er det tilstrekkelig at skadene var forutselige, jfr. Strl. § 43. Gjerningspersonen trenger altså ikke å ha hatt til hensikt eller finne det overveiende sannsynlig at fornærmede ville død, eller få betydelig skade som følge av voldtekten. I dette tilfellet er det tilstrekkelig at gjerningspersonen kunne innsett muligheten for at skaden kunne inntreffe. I teorien blir den skyldformen kalt for Culpa levissima og er den letteste form for uaktsomhet.⁵¹

Forsett foreligger når følgen av handlingen er tilsiktet.⁵² Dette kalles hensiktsforsett. Det vil si at den seksuelle omgangen må være tilsiktet for gjerningspersonen når han bruker vold eller annen truende adferd. Imidlertid må ikke følgen nødvendigvis være tilsiktet for at det foreligger forsett. Forsett kan også foreligge når gjerningspersonen har regnet med følgen som sikker eller overveiende sannsynlig.⁵³ Han har altså ikke hatt den seksuelle omgangen som hensikt, men han har holdt det som sikkert eller

⁴⁸ Andenæs, 2004 s 221

⁴⁹ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 26

⁵⁰ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 26

⁵¹ Andenæs, 2004 s 226

⁵² Andenæs, 2004 s 233

⁵³ Ibid

overveiende sannsynlig at den seksuelle omgangen blir oppnådd. Dette kalles for sannsynlighetsforsett.

For det tredje kan forsett foreligge i form av *dolus eventualis* ved positiv innvilgelse.⁵⁴ Dette foreligger når gjerningspersonen har bevisst ønsket handlingen foretatt, selv om den uheldige følgen skulle inntre. Han har akseptert følgen i sin bevissthet. La meg illustrere med et eksempel. A ønsker å utføre samleie med B. Han anser det som mulig at B ikke frivillig er med på dette fordi C har tvunget henne (gjennom vold eller trussel), men tenker at han ønsker å utføre samleiet selv om B ikke frivillig er med på samleiet. Han har positivt innvilget følgen, og det vil dermed foreligge forsett. Denne forsettsformen vil man sjelden møte på i praksis for voldtektsforbrytelse.

3.3.2 Den uaktsomme voldtekten

Etter fjerde ledd kan også grov uaktsom voldtekt bli straffet. Grov uaktsom voldtekt ble kriminalisert gjennom lovrevisjonen i 2000.⁵⁵ Seksuallovbruddutvalget var delt i sin vurdering, flertallet ønsket ikke å kriminalisere grov uaktsom voldtekt, mens mindretallet ønsket det.⁵⁶ Departementet valgte under en viss tvil å kriminalisere grov uaktsom voldtekt. Det avgjørende momentet ble at dette vil styrke rettsvernet for voldtekts ofre uten at det ville innebære noen tilsvarende rettsikkerhetsrisiko for den tiltalte.

For at det foreligger grov uaktsomhet må det etter Høyesterett foreligge ”*en kvalifisert klandreverdigg opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet*”⁵⁷ I Strl. 05 § 23, er uaktsomheten beskrevet som grov når ”*handlingen er svært klandreverdigg og det er grunnlag for bebreidelse*”.⁵⁸

⁵⁴ Andenæs, 2004 s 236

⁵⁵ Lov 11. august 2000 nr. 76: Lov om endringer i straffeloven 1902 m.v.

⁵⁶ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 30-31

⁵⁷ Rt 1970 s 1235 og Rt 1983 s 1222

⁵⁸ Straffeloven 2005. Ikke trådt i kraft

Det sentrale i aktsomhetsvurderingen er altså om handlingen til gjerningspersonen kan anses som forsvarlig. Er handlingen klanderverdig, blir neste spørsmål om gjerningspersonen kan bebreides. Ved forsettsvurderingen legges det vekt på hva gjerningspersonen tenkte eller mente i gjerningsøyeblikket.

Objektiv sett trenger ikke grovt uaktsom voldtekt å være en mildere form for voldtekt da grensen mellom forsettlig og grov uaktsomhet beror på gjerningspersonens subjektive forestillinger i gjerningsøyeblikket.⁵⁹ Eksempler på grovt uaktsom voldtekt skal jeg ta for meg under utmålingskapittelet.

3.4 Strafferammene

3.4.1 Innledning

Den alminnelige strafferamme er den ramme som angis i straffebudet om hvor strengt det er adgang til å straffe.⁶⁰ Hvilke strafferammer en bestemmelse skal ha henger sammen med det syn lovgiver har om lovovertrედelsens straffverdighet.⁶¹ Strafferammene skal også være forholdsmessige i forhold til de interesser bestemmelsen skal verne, dvs. at krenkelser av interesser som er sterkt beskyttelsesverdige skal ha høyere strafferammer enn tilfeller hvor mindre beskyttelsesverdige interesser krenkes. Tilslutt må strafferammene oppfattes som realistisk av omgivelsene. Strafferammene bør altså fastsettes slik at de både virker avskrekkende på mulige lovovertreder, bli oppfattet som tilstrekkelig av fornærmede, samt tjene som veiledning for domstolene og påtalemyndigheten.⁶²

Strafferammene signaliserer også ovenfor domstolene hva som er lovgivers prioriteringer eller verdivurderinger av de strafferettslig vernede interesser.⁶³ Dessuten

⁵⁹ Ertzeid, 2004 s 355.

⁶⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s 125

⁶¹ Ot.prp. nr 90 (2003-2004) s 126

⁶² Ibid

⁶³ NOU 2002:4 pkt. 5.2.1.5.2

signaliserer de i hvilken retning lovgiver ønsker straffnivået skal være. F.eks. signaliserer de med en minstestraff at de ønsker at straffnivået skal heves.

Etter norsk tradisjon er utgangspunktet at strafferammer skal kun sette yttergrensene for hvilken straff som skal utmåles.⁶⁴ Innenfor strafferammene blir det derfor domstolenes oppgave å fastsette straffen i den konkrete sak. Og domstolene har stor frihet i å utmåle den straffen som de finner i hvert enkelt tilfelle er riktig. For å sikre forutberegnelighet vil Høyesteretts praksis trekke opp hovedlinjene på hvor straffnivået på de ulike områder skal ligge. Dette er også årsaken til at vesentlige endringer gjennom rettspraksis i etablert straffnivå ikke vil komme plutselig.⁶⁵ Teknisk sett er det ingenting i veien ved å fastsette presise straffereaksjoner.⁶⁶ Men en generelt utformet bestemmelse med en presis angivelse av straffereaksjon vil lett få urimelige konsekvenser. Og det vil derfor kreve en veldig detaljeregulert lov hvis man ikke ønsker urimelige enkeltresultater.

Lovgivning, slik den er i dag, innholder ingen generelle bestemmelser om hvilke hensyn domstolene skal tillegge vekt ved utmålingen.⁶⁷ Derimot går vi mot en ny trend med den nye straffeloven av 2005, hvor lovgiver har angitt hva som skal tillegges vekt i straffeskjerpende og formildende retning jfr. §§ 77 og 78.⁶⁸

Høye strafferammer, slik de er ved voldtekt, vil skape forventninger om et høyt straffnivå i praksis. Og blir ikke dette fulgt opp får strafferammene kun en symbolskverdi, og utover dette ingen realitet. Som vi skal se nedenfor, ligger straffnivået for voldtekt lavt i forhold til strafferammene. Dette er ikke noe som gjelder spesielt for voldtektssaker. Dette er en generell utmålingstradisjon i norsk rett der straffnivået for mange lovovertridelser ligger i den nedre del av skalaen.⁶⁹ Derfor skal

⁶⁴ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 36

⁶⁵ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 36-37

⁶⁶ NOU 2002:4 pkt. 5.2.1.5.2

⁶⁷ Andenæs, 2004 s 93

⁶⁸ Straffeloven 2005 §§ 77 og 78. Ikke trådd i kraft

⁶⁹ Ot.prp. nr 28 (1999-2000) s 23

man være forsiktige med å tro at strafferammene for voldtekt gir et representativt uttrykk for hva straffen utmåles i den konkrete sak.

3.4.2 Presentasjon av strafferammene i § 192

3.4.2.1 Første ledd

Straffen for overtredelse av § 192 1. ledd er fengsel inntil 10 år. Straffebudet angir ikke noen minstestraff, slik som det gjør for andre ledd. Det vil da følge av § 17 1.ledd bokstav a at minstestrafen blir 14 dager. Strafferammen for voldtekt som faller inn under dette leddet er altså mellom 14 dager til 10 års fengsel. Hvordan straffenivået er i praksis skal behandles nærmere nedenfor.

3.4.2.2 Andre ledd

Foreligger det derimot samleie er minstestrafen i dag 3 år jfr. § 192 2. ledd. Som nevnt tidligere ble dette endret i 2010. Før denne endringen var minstestrafen 2 år og før 2000 var den 1 år. Etter ordlyden i andre ledd oppstilles det ingen maksimumsstraff og vi må da se hen til § 17. Det følger av sikker rett at når loven oppstiller en minimumsstraff på 1 år eller mer, og den ikke oppstiller en maksimumsstraff, vil lovens ordinære maksimumsstraff etter § 17 1.ledd bokstav a komme til anvendelse.⁷⁰ Altså siden § 192 2. ledd oppstiller en minstestraff på 3 år, vil det følge av § 17 at maksimumsstraffen blir 15 år. Dermed blir strafferammen på samleievoldtekter mellom 3 til 15 års fengsel.

Dette er også strafferammen for de tilfeller hvor den seksuelle omgangen er skaffet gjennom at ”den skyldige har fremkalt” en tilstand som beskrevet i første ledd bokstav b. Dette alternativet kom inn i bestemmelsen med lovrevisjonen i 2000. Tidligere ble disse tilfellene omfattet av § 193.

⁷⁰ Rt 2002 s 917

For at dette alternativet skal få anvendelse må gjerningsmannen ha fremkalt en hjelpløshetstilstand. Har han kun utnyttet hjelpløsheten og hatt seksuell omgang med vedkommende uten at han har fremkalt den selv, vil første ledd bokstav b få anvendelse og ikke andre ledd bokstav b. Jeg illustrerer med et eksempel. Hvis A har seksuell omgang med B hvor B er nedopet og ikke kan motsette seg handlingen, risikerer A mellom 14 dager til 10 års fengsel etter § 192 1. ledd. Har A nedopet B med den hensikt å skaffe seg seksuell omgang med B, risikerer A derimot mellom 3 til 15 års fengsel. Har derimot den seksuelle omgangen mellom disse vært samleie, risikerer A mellom 3 til 15 års fengsel uavhengig om A har fremkalt tilstanden selv. Dette nettopp fordi samleievoldtekt også har en strafferamme på mellom 3 til 15 år.

3.4.2.3 Tredje ledd

Foreligger det straffeskjerpende momenter som nevnt i tredje ledd, kan straffen bli inntil 21 års fengsel, jfr. § 192 3. ledd. Dette leddet oppstiller ingen minstestraff, så minstestrafen vil være 14 dager jfr. § 17 1.ledd bokstav a, med mindre vilkårene for § 192 2.ledd også er oppfylt, da blir minstestrafen 3 år jfr. § 192 2. ledd. Bestemmelsen oppstiller fire kategorier som straffeskjerpende jfr. bokstav a-d.

Bokstav a tar for seg den såkalte ”gruppevoldtekten”. Denne bokstaven kom inn i bestemmelsen med lovrevisjonen i 2000.⁷¹ Av rettspraksis fremgår det at dette alternativet får anvendelse selv om det kun er to overgripere.⁷² Bestemmelsen ønsker å ramme en person hardere når vedkommende både begår en voldtekt, og medvirker til øvriges overgrep.⁷³ For at forholdet skal bli rammet av denne bestemmelsen og ikke av medvirkningsbestemmelsen i § 205, er det avgjørende at vedkommende i tillegg til medvirkningshandlingen selv gjennomfører seksuell omgang med fornærmede. Har han kun medvirket til den seksuelle omgangen uten å begå den selv, kan han ikke bli straffet

⁷¹ Lov 11. august 2000 nr. 76: Lov om endringer i straffeloven 1902 m.v

⁷² Rt 2002 s 1210

⁷³ Ot.prp nr.28 (1999-2000) s 112

for voldtekt. Har han derimot også hatt seksuell omgang med fornærmede, og ikke bare medvirket til den, vil han kunne bli straffet for voldtekt.

Bokstav b tar for seg de tilfeller hvor voldtekten har blitt begått på en ”særlig smertefull” eller ”særlig krenkende” måte. Også denne bokstaven kom inn i bestemmelsen med lovrevisjonen i 2000.⁷⁴ Av forarbeidene fremgår det at ”særlig smertefullt” og ”særlig krenkende” skal tolkes relativt. Fornærmedes alder og utrustning skal tillegges vekt ved vurderingen.⁷⁵

Bokstav c tar for seg de tilfeller hvor gjerningspersonen tidligere er straffet etter § 192 eller etter § 195. Dette er en videreføring av § 192 2. ledd slik den var før lovrevisjonen i 2000, og skal forstås sådan.⁷⁶ Straffeskjerpingen etter denne bokstaven forutsetter at de generelle vilkårene for § 61 er oppfylt.⁷⁷ Det vil si at den domfelte var fylt 18 år på det tidspunktet den tidligere straffbare handlingen ble begått, straffen for denne handlingen må helt eller delvis være fullbyrdet, samt at den nye straffbare handlingen ikke må være begått senere enn 6 år etter at fullbyrdelsen av den tidligere straffen er avsluttet, jfr. § 61 2.ledd. Hvis vilkårene ikke er oppfylt f.eks. fordi alderskravet ikke er oppfylt, eller det har gått mer enn 6 år siden fullbyrdelsen, kan dette likevel tillegges vekt ved straffeutmålingen, bare ikke i tilsvarende grad som det ville blitt gjort hvis vilkårene var oppfylt, jfr. Rt 2005 s 556. I dette tilfellet fikk en mann 5 års fengsel for forsøk på overfallsvoldtekt. Han tidligere straffbare handlinger ble tillagt noe vekt ved utmålingen, men tredje ledd fikk ikke anvendelse fordi den domfelte var under 18 år da de tidligere handlingene var begått. Også tidligere utenlandske straffedommer kan føre til straffeskjerpning etter denne bokstaven, jfr. Rt 2006 s 828, hvor en svensksdom ble tillagt vekt i straffeskjerpning retning

⁷⁴ Lov 11. august 2000 nr. 76: Lov om endringer i straffeloven 1902 m.v

⁷⁵ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 112

⁷⁶ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 112

⁷⁷ Rettsdata Norsk lovkommentarer straffeloven note 1562, ved Magnus Matningsdal

Da vedkommende tidligere må ha vært straffet etter «denne bestemmelsen», reiser det spørsmål om alternativet også omfatter forhold som tidligere ble subsumert under §§ 193 eller 194, men som nå subsumeres under § 192. Av Ertzeids fremstilling i ”Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesial strafferett” fremgår det at dette spørsmålet ikke er omfattet i forarbeidene, og synes heller ikke å være behandlet i rettspraksis. Men ut ifra juridisk teori oppfatter hun at gjentagelsesstraffen gjelder for alle de handlingene som nå er regulert i § 192.⁷⁸ Dessuten kommer hun frem til at siden tidligere domfellelse bare kan begrunne straffeskjerpning etter denne bokstaven i seks år etter fullbyrdelsen av den tidligere straffen er avsluttet, vil denne problemstillingen snart ikke eksistere lenger.

Etter bokstav d er det straffskjerpene om fornærmede ”dør” eller får betydelig ”skade på legeme eller helse”. Hva betydelig skade er, er definert i strl. § 9 1.ledd:

*” Ved betydelig Skade paa Legeme eller Helbred forstaaes i denne Lov¹ Skade, hvorved nogen mister eller faar væsentlig Svækkelse paa Syn, Hørsel, Taleevne eller Evne til at forplante sin Slægt, bliver vanfør, udygtig til at fortsætte sit Erhverv eller i høi Grad vansiret, falder i livsfarlig eller langvarig Sygdom eller bliver påført alvorlig psykisk skade. ”*⁷⁹

3.4.2.4 Fjerde ledd

I fjerde ledd er den såkalte grovt uaktsom voldtekten kriminalisert. Her er utgangspunktet at maksimumsstraffen er 5 år jfr. § 192 4.ledd. Den kan heves til 8 år såfremt de straffeskjerpene omstendigheter som er nevnt i 3.ledd foreligger jfr. 4.ledd 2. pkt. Siden det ikke er oppstilt noen minstestraft i ordlyden, blir minstestraften 14 dager jfr. § 17 1.ledd a. Ved straffeutmålingen er utgangspunktet i rettspraksis at straffen skal ligge ”markant lavere” ved grov uaktsom voldtekt enn ved voldtekt som er utført med forsett jfr. Rt 2006 s 471 og Rt 2004 s 1553.

⁷⁸ Ertzeid, 2006 s 362

⁷⁹ Straffeloven § 9.

I den nye straffelovens § 294 er den øvre strafferamme for grov uaktsomvoldtekt hevet til 6 års fengsel, og hvis omstendigheter etter § 293 (tilsvarende dagens § 192 3.ledd) foreligger, inntil 10 års fengsel.⁸⁰

3.4.3 Hva har vært lovgivers intensjon med disse strafferammene

I Prop 97. L deler lovgiver interessene straffeloven tar sikte på å verne inn i tre nivåer, hvor nivå 1 er viktigst å verne.⁸¹ Disse nivåene utgjør: nivå 1 samfunnsorden og enkeltpersoners liv, nivå 2 det felles livsgrunnlaget (miljø) og enkeltpersoners fysiske integritet, og nivå 3 enkeltpersoners psykiske integritet og økonomiske interesser. Etter lovgivers mening søker man med strafferammene i voldtektsbestemmelsen om å beskytte interessene i både nivå 2 og nivå 3. Altså skal voldtektsbestemmelsen verne om den enkeltes psykiske integritet og den skal rette seg mot svært alvorlige krenkelser av den fysiske integritet og personers mest intime sfære⁸².

Det fremgår også av forarbeidene at strafferammene må reflektere krenkelsens alvorlighet:

*”Straffnivået må reflektere at voldtekt er en av de mest alvorlige forbrytelsene mot en persons fysiske, psykiske og seksuelle integritet, og vil som oftest ha dyptgripende skadevirkninger og medføre reduksjon i livskvalitet for den som rammes. Dette gjelder for alle typer voldtekter - ikke bare overfallsvoldtekter eller voldtekter der det blir brukt vold, men også for voldtekter begått mot personer som er ute av stand til å motsette seg handlingen.”*⁸³

⁸⁰ Straffeloven 2005. §§ 293 og 294 Ikke trådt i kraft

⁸¹ Prop.97 L (2009-2010). s 17

⁸² Ibid

⁸³ Prop.97 L (2009-2010). s 17

Dette viser at lovgiver ønsker å ha offeret i sentrum. Strafferammene skal verne om ens personlige integritet og de skal være proporsjonale i forhold til skadevirkningene et offer for et slikt overgrep kan få. Dessuten skal de være i tråd med den alminnelige rettsoppfatning og den skal vise at samfunnet tar slike handlinger alvorlig. Strafferammene skal med dette reflektere straffverdigheten bak en voldtektshandling.

Da hjelpløshetstilfellene (tidligere § 193) ble tatt inn i § 192 med love revisjonen i 2000, ønsket lovgiver å likestille disse med den tradisjonelle voldtekt. Lovgiver anså disse tilfellene som like straffverdig som voldtekt ellers, og ønsket at disse skulle straffes på lik linje. Tidligere § 193 hadde lavere strafferammer enn det § 192 har. Gjennom å gi § 192 anvendelse også for hjelpløshetstilfellene ønsket dermed lovgiver å heve straffenivået for disse tilfellene. I Ot.prp. nr 28 uttales det:

”Utnyttelse på denne måten av noens bevisstløshet e.l. kan etter departementets syn være like straffverdig som voldtekt ellers. Riktignok er det ikke nødvendig med vold eller trusler for å oppnå den seksuelle omgangen. Men på den annen side er offeret helt ute av stand til å protestere eller sette seg til motverge. Særlig straffverdig er forholdet i de tilfelle gjerningsmannen har fremkalt tilstanden nettopp i den hensikt å utnytte den etterpå”⁸⁴

Formålet med kriminalisering av grov uaktsom voldtekt var at lovgiver ønsket å beskytte fornærmede mot ufrivillig seksuell omgang, i de tilfeller hvor overtrederen ikke hadde utvist forsett, men likevel hadde handlet grov klanderverdig.

” I praksis kan det særlig være et problem at kvinnens nei til seksuell omgang ikke tas alvorlig av mannen, spesielt hvis de to har hatt kontakt med hverandre på forhånd. Nykriminaliseringen tar først og fremst sikte på å beskytte kvinner mot menn som gjennom vold eller trusler oppnår seksuell omgang på en slik måte at dagens krav til forsett ikke er oppfylt, f.eks. fordi han ikke forsto at det var årsakssammenheng mellom volden eller truslene og den seksuelle omgangen. Var det grovt klanderverdig av ham ikke å forstå dette, skal han etter forslaget likevel

⁸⁴ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 33

kunne dømmes for grovt uaktsom voldtekt. Slik hensynsløs atferd anser departementet som så alvorlig og uønsket at den bør være straffbar.”⁸⁵

4 Lovgiversuttalelser om normalt straffenivå

4.1 Hva betyr slike uttalelser fra lovgiver for domstolene?

I Prop. 97 L er det gitt anvisninger om nye normalstraffnivåer for voldtekt. Straffenivåene ble for første gang presentert i forarbeidene til straffeloven 2005⁸⁶, Otr.prp. nr 22.

Det særegne med lovgivers uttalelser om normalstraffnivå var at de ga uttrykk for å skulle gjelde umiddelbart, også ved utmåling av straff etter straffeloven av 1902.⁸⁷ Lovgiver ga altså anvisning på en umiddelbar skjerping av straffenivået ved voldtekt. Hvilken vekt domstolene skulle tillegge uttalelsene i forarbeidene til den nye straffeloven var etter dette uklart. Det var for det første tvilsomt om uttalelsene skulle tillegges vekt på forhold fra tiden før vedtakelsen av den nye loven, for det andre var det tvilsomt om uttalelsene i forarbeidene skulle vektlegges på forhold fra tiden etter vedtakelse, men før ikrafttreden av ny straffelov.

I en storkammeravgjørelse inntatt i Rt 2009 s 1412 avgjorde Høyesterett disse spørsmålene. De uttalte at på forhold oppstått før vedtakelsen av loven, altså på forhold før 24.juni 2009, kunne ikke uttalelsene i Otr.prp. nr 22 få noen selvstendig vekt. Dette ville stride mot tilbakevirkningsforbudet i Grl. § 97 og EMK art. 7.⁸⁸

⁸⁵ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s 16

⁸⁶ Loven har ikke trådt i kraft, men den spesielle delen av loven ble vedtatt i 2009.

⁸⁷ Ot.prp. nr 22 (2008-2009) s 178

⁸⁸ Rt 2009 s 1412 avsnitt 33

Hva gjelder forhold som oppstår etter vedtakelsen av loven, men før ikrafttredelsen, konkluderte retten noe annerledes. Flertallet mente hensynene bak tilbakevirkningsforbudet ikke kunne gjøre seg gjeldende med samme tyngde når det gjaldt handlinger begått etter lovens vedtagelse. Likevel talte hensynene for at domstolene skulle være varsomme med straffeskjerpelser i for store sprang. De mente at utviklingen mot et strengere straffnivå burde forsterkes, men opprettholdt likevel prinsippet om gradvis skjerping.⁸⁹

Lovgiver mente imidlertid det ville ta for lang tid å heve straffen til ønsket nivå dersom domstolens tilnærming om gradvis heving frem mot ikrafttredelsen av ny straffelov⁹⁰ skulle følges. Lovgiver ønsket at straffeskjerpelsen skulle skje umiddelbart. Endringene trådte i kraft juni 2010, og i den forbindelse ble uttalelsen gjentatt i Prop. 97 L. Situasjonen er nå at uttalelsene skal tillegges vekt av domstolene ved utmålingen av straff for voldtekt, så lenge det forholdet som er omfattet ikke oppstod før endringen trådte i kraft.

I Prop 97. L har lovgiver gått langt i å konkret angi hva straffennivået skal være. Ikke ofte har man sett lovgiver instruere domstolene på en denne måten. En interessant diskusjon er hvorvidt lovgiver her krenker domstolenes uavhengighet. Å gå dypere inn på domstolenes uavhengighet faller imidlertid utenfor oppgavens tema, og jeg vil ikke gå nærmere inn på dette i det følgende.

4.2 Lovgivers uttalelser om straffennivå

I Ot.prp. nr. 28 i forbindelse med lovrevisjonen uttalte lovgiver at straffennivået for voldtekt ikke var på lik linje med den alminnelige rettsfølelse og måtte heves.⁹¹

⁸⁹ Rt 2009 s 1412 avsnitt 38-40

⁹⁰ Prop. 97 L (2009-2010): s 5

⁹¹ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s 38

Ti år senere er lovgiver fortsatt ikke fornøyd. Og i Prop 97. L, har lovgiver angitt normalstraffnivå for utvalgte voldtektstyper.⁹² Med normalstraffnivå menes tilfeller hvor det ikke foreligger straffeskjerpende eller formildende omstendigheter.

Lovgiver mener at for voldtektstyper som omfattes av minstestrafen bør normalstraffnivå ikke være mindre enn fengsel i 4 år. De understreker samtidig at normalstraffnivået skal være det samme uavhengig av hvilken bokstav i § 192 1.ledd voldtekten rammes av. Det fremgår videre at straffen skal være fullt ut ubetinget.⁹³

Der det foreligger straffeskjerpende momenter, bør ikke straffen være mindre enn 6 års fengsel. Videre skal det legges markert vekt på om den er begått mot mindreårige.⁹⁴

Der voldtekten skal pådømmes etter § 192 3.ledd, og der voldtekten omfattes av minstestrafen, bør ikke straffen være mindre enn 5 års fengsel. Også i disse tilfellene likestiller lovgiver bokstavene a, b, og c i § 192. Ved straffeutmålingen skal det legges markert vekt på om den tiltalte er tidligere straffet for seksuallovbrudd. For voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestrafen, hetes det at heving av straffnivået må få tilsvarende betydning her som ved de tilfeller som omfattes av minstestrafen. De ønsker ikke noe markert skille mellom disse typer voldtekter.⁹⁵

Lovgiver viser til at forhold etter § 192 1. ledd bokstav b også blir straffet lavere enn bokstav a i praksis, og uttaler at det ved normalstraffnivå ikke skal skilles mellom bokstav a, b, eller c.⁹⁶

Lovgiver har i tillegg til generelle uttalelser om normalnivå brukt konkrete eksempler fra tidligere rettspraksis, og angitt hva straffen bør være i slike tilfeller. De fleste av disse avgjørelsene vil bli presentert under utmålingsdelen, og jeg vil komme tilbake til hva lovgiver mener straffen bør være i slike tilfeller under vurderingsdelen.

⁹² Prop. 97 L (2009-2010): s 19

⁹³ Ibid

⁹⁴ Prop. 97 L (2009-2010): s 19.

⁹⁵ Prop. 97 L (2009-2010): s 20

⁹⁶ Ibid

5 Straffeutmålingen

5.1 Generelt

Til nå er det blitt redegjort for hva som er de generelle vilkårene og strafferammene for voldtekt. Det er også blitt redegjort for hva som har vært formålet med disse strafferammene, og hva lovgiver har uttalt om normalstraffnivå. Oppsummerende kan det understrekes at voldtektsbestemmelsen har høye strafferammer, og lovgivers intensjon har vært at voldtektsforbrytelse skal ha høy straff.

I denne delen av fremstillingen skal straffenivået slik det er i praksis presenteres. Dette vil jeg gjøre ved at jeg tar for meg 35 høyesterettsavgjørelser samt 2 lagmannrettsavgjørelser og prøver å angi et generelt straffenivå på bakgrunn av disse avgjørelsene. I den forbindelse går jeg også inn på hva slags momenter Høyesterett legger vekt på ved utmålingen.

For å få best mulig oversikt over straffenivået deler jeg opp de ulike straffealternativene i bestemmelsen, og presenterer avgjørelsene fortløpende under det eller de straffealternativene som får anvendelse på saksforholdet. Jeg har valgt å skille mellom voldtekt til samleie og voldtekt til seksuell omgang i presentasjonen, fordi minstestrafen får anvendelse ved voldtekt til samleie og utgangspunktet for straffeutmålingen kan således bli annerledes. Jeg har videre valgt å skille mellom voldtekt etter 1.ledd bokstav a og 1.ledd bokstav b fordi straffenivået vil variere betraktelig for disse tilfellene. Jeg har også skilt ut avgjørelser hvor 3.ledd får anvendelse da straffen kan bli opptil 21 års fengsel i disse tilfellene, og utgangspunktet er at straffen skal skjerpes ved utmålingen. I tillegg blir grovt uaktsomvoldtekt et eget punkt fordi strafferammen er lavere i disse tilfellene, noe som også preger straffenivået.

Under tidsperioden 2001-2011 foreligger det ingen høyesterettsavgjørelser som behandler forhold som faller innunder § 192 1.ledd bokstav c. Derfor vil ikke dette straffealternativet bli behandlet her.

5.2 Gjeldende rett.

5.2.1 Straffenivå for voldtekt til samleie jfr. § 192 1.ledd bokstav a.

Strafferammen for dette straffealternativet er mellom 3 år og 15 års fengsel. Imidlertid vil ikke minstestrafen på 3 år få anvendelse for disse avgjørelsene, da disse tar for seg forhold før lovendringen i 2010. Utgangspunktet for disse avgjørelsene vil derfor være at minstestrafen utgjør 2 år.

Under dette punktet har jeg valgt å dele de ulike tilfellene inn i tre kategorier. For det første har en den såkalte ”vanlige” voldtekten. Dette er voldtektstilfeller hvor det ikke foreligger gjentatte voldtekter, og hvor voldtekten i utgangspunktet ikke står i konkurrans med andre straffbare forhold. Med unntak av et tilfelle (Rt 2003 s 1561, hvor den domfelte fikk noe rabatt fordi soningen ville føre til ekstra belastning) foreligger det heller ikke særlige formildende omstendigheter. Den andre kategorien er den såkalte ”overfallsvoldtekten”. Dette er tilfeller hvor fornærmede og overgriperen i utgangspunktet ikke kjenner hverandre, og hvor det blir brukt betydelig makt og vold. Tilslutt har vi voldtekt hvor det foreligger gjentatte voldtekter og/eller voldtekten er satt i konkurrans med andre straffbare forhold. Bakgrunnen for denne inndelingen er at domstolene virker å operere med dette ved utmålingen av straff. Til tross for at dette ikke er uttrykkelig nevnt i avgjørelsene, gjenspeiler denne inndelingen seg i straffenivået. F.eks. i avgjørelsen inntatt i Rt 2010 s 1595, hvor førstvoterende viser bl.a. til Rt 2004 s 252 og uttaler at avgjørelsen utgjør utgangspunktet for straffenivået for voldtekt hvor det foreligger gjentatte samleier med betydelig innslag av betydelig vold osv.⁹⁷ I denne avgjørelsen hadde den tiltalte voldtatt to kvinner og fikk forvaringsdom på 7 år 6 måneders fengsel. Avgjørelsen er behandlet nedenfor under kategorien gjentatte voldtekter.

⁹⁷ Rt 2010 s 1595 avs 11.

Første kategori jeg skal ta for meg er den ”vanlige” voldtekten.

Rt 2003 s 196: En 31 år gammel mann ble dømt til 2 år og 6 måneders fengsel for å ha voldtatt ei prostituert kvinne. Han hadde brukt betydelig vold, og fornærmede ble nærmest lurt i en felle.

Rt 2003 s 1248: En mann ble dømt til 2 år og 8 måneders fengsel for samleievoldtekt. En mann hadde utført analt samleie med ei kvinne over et toalett på et utested. De ble kjent med hverandre på utestedet.

Rt 2003 s 1561: En mann ble dømt til 2 år og 9 måneders fengsel for samleievoldtekt. Mannen hadde fått ei kvinne på 16 år til å utføre oralsex på ham gjennom trussel og vold. Voldtekten bar preg av utnyttelse av tillitsforhold.

Rt 2008 s 890: En 31 år gammel mann ble dømt til 2 år og 8 måneders fengsel for samleievoldtekt. Han hadde utført fullbyrdet vaginalt samleie uten prevensjon med ei ung jente.

HR-2011-296A: En mann ble dømt til 2 år og 10 måneders fengsel for samleie voldtekt. Han hadde utført fullbyrdet samleie med ei kvinne på fornærmedes hytte. Den fornærmede og domfelte hadde forut for voldtekten et seksuelt forhold. Høyesterett viste til at etter lovendringen i 2010 må den gradvise skjerping av straffenivået gjennomføres raskere enn det Høyesterett hadde forutsatt i tidligere avgjørelser. På bakgrunn av straffeskjerpingen, fant Høyesterett at straffen for voldtektshandlingen isolert burde ligge på fengsel i to år og åtte-ni måneder.

I disse avgjørelsene fremhever Høyesterett flere straffeskjerpende momenter, f.eks. at fornærmede ble påført store smerter og at voldtekten var begått på en særlig krenkende måte, jfr. Rt 2003 s 1248, eller at det var brukt betydelig vold og at fornærmede nærmest var lurt i en felle jfr. Rt 2003 s 196. I Rt 2003 s 1561 ble forholdene omtalt som ”en grovere form for voldtekt”. Disse momenter synes likevel ikke å ha hatt betydelig vekt for utmålingen.

Straffenivået for disse tilfellene ligger rundt 2 år og 6 til 10 måneder ubetinget fengsel. Det ble i Rt 2006 s 828 uttalt: ”jeg *antar at straffen for voldtekt,etter de senere års skjerpelse av straffenivået isolert betraktet vil være fengsel i omkring fire år*”⁹⁸. I dette tilfellet var det snakk om bl.a. en samleievoldtekt, men da den tiltalte tidligere var domfelt for lignende forhold fikk tredje ledd anvendelse. Straffen ble 5 års fengsel. Avgjørelsen er behandlet nedenfor under pkt. 5.2.5. Til tross for uttalelsene i denne avgjørelsen, ble ikke straffen mer enn 2 år og 8 måneders fengsel i 2008 og mer enn 2 år og 10 måneders fengsel i 2011.

Avgjørelsene gjelder som nevnt forhold som oppstod før lovendringen. I den forbindelse skal jeg nevne to eksempler fra dagens praksis for å illustrere hva som synes å bli lagt til grunn etter endringen i 2010.

LE-2010-202317: En mann ble dømt til 5 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a jfr. 2.ledd bokstav a. Han hadde voldtatt en tidligere samboer. Lagmannsretten viser til Rt 2006 s 828, samt Prop. 97 L (2009-2010), og konkluderer med at en slik voldtekt ikke bør straffes med mindre enn 6 års fengsel. De finner det klart at straffeskjerpelsen var ment å skulle iverksettes straks. Årsaken til at straffen likevel ble 5 år, var at den domfelte erkjente forholdet og fikk tilståelsesrabatt.

LE-2010-202277: En mann ble dømt til 4 års fengsel for forsøk på voldtekt, med noe strafferabatt fordi det forelå uforbeholden tilståelse. Dette er betydelig høyere straff enn ved de fullbyrdede voldtektene i de ovennevnte avgjørelsene. Lagmannsretten la til grunn at forsøk på voldtekt også omhandles av økningen av minstestrafen etter lovendringen i 2010. Dessuten viser de til retningslinjene i Prop. 97 L, og konkluderer at normalstraffen for en fullbyrdet overfallsvoldtekt med ”moderat” voldsbruk vil ligge på 5 års fengsel.

Disse to lagmannsrettsavgjørelsene er per i dag anket til Høyesterett og dermed ikke rettskraftige. Jeg vil derfor ikke dra den slutning at dette er gjeldende rett for hva

⁹⁸ Rt 2006 s 828 avsnitt 15

straffenivået utgjør dag. Imidlertid kan det sies at dette nok er en indikasjon på en utvikling i straffeskjerpende retning.

En annen kategori voldtekt innenfor dette straffealternativet er den såkalte ”overfallsvoldtekt”. Det synes som det er alminnelig antatt i praksis at overfallsvoldtekt straffes strengere, jfr. Rt. 2003 s1561, hvor førstvoterende uttaler: ”*Selv om voldtektshandlingen ikke har karakter av overfallsvoldtekt, inneholder den etter mitt syn flere skjerpende momenter*”.⁹⁹ I Rt 2003 s 625 blir overfallsvoldtekt forklart som de voldtektstilfeller hvor ”*uten noen forutgående kontakt blir fornærmede overmannet av en fremmed gjerningsmann, som tiltvinger seg samleie og deretter forsvinner*”.¹⁰⁰

I Rt 2002 s 1210, hvor voldtekt hadde element av å være en overfallsvoldtekt, ble straffen 5 års fengsel. Voldtekt ble utført av to personer og behandles således under pkt. 5.2.5.

I Rt 2003 s 625, hvor det forelå en overfallsvoldtekt, ble straffen satt til 4 års fengsel. I dette tilfellet hadde en mann kjørt i beruset tilstand, tvunget ei jente inn i bilen med makt, kjørt til et øde sted og voldtatt henne.

I Rt 2010 s 676 ble straffen satt til 12 års forvaring med minstetid på 8 års fengsel. I dette tilfellet hadde en mann begått fem fullbyrdede voldtekter til samleie, eller handlinger som likestilles med samleie, en voldtekt til seksuell omgang med tillegg av forsøk på samleie, en voldtekt til seksuell omgang og ett tilfelle av seksuell omgang med en som var ute av stand til å motsette seg handlingen. Overgrepene var begått overfor ulike tilfeldige kvinner, med overlegg, betydelig vold og brutalitet.

Disse tilfellene er såpass ulike at de er vanskelig å sammenlign. Likevel kan nivået sies å ligge på mellom 4 til 5 års fengsel. Foreligger det ekstraordinære omstendigheter, som det gjorde i Rt 2010 s 676, kan det også dømmes forvaring med så høy strafferamme

⁹⁹ Rt 2003 s 1561 avsnitt 14.

¹⁰⁰ Rt 2003 s 625 avsnitt 8.

som 12 år. Det som er ganske klart ut ifra disse eksemplene er at overfallsvoldtekt blir straffet strengere enn det den såkalte ”vanlige” voldtekten blir. Dette kan jeg også finne støtte for i Rt 2005 s 556, hvor forsøk på overfallsvoldtekt ble straffet med 3 års fengsel, noe som er høyere straff enn det som er nivået på den såkalte ”vanlig” voldtekten.¹⁰¹ Hva som kan være årsaken til at denne typen blir dømt strengere, kommer jeg tilbake til senere.

Det finnes også andre eksempler hvor straffen er høyere, selv om voldtekten ikke kan betegnes som overfallsvoldtekt. Dette er tilfeller hvor det foreligger gjentatte overgrep og/eller hvor det foreligger andre straffbare forhold.

Rt 2001 s 349: En mann ble dømt til 4 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd, 2. straffalternativ, og trusler jfr. Strl. § 227 1.ledd, samt en del andre forhold som var rettskraftig avgjort i herredsretten. Han hadde utført fullbyrdet vaginalt samleie uten prevensjon mot en tidligere kjæreste/samboer. Voldtektene fant sted før lovrevisjonen i 2000.

Rt 2001 s 411: En mann ble dømt til 3 år og 3 måneders fengsel for overtredelse av Strl. § 192 1.ledd 1. punktum, 2. Straffalternativ, jfr. § 213 sammenholdt med § 62. Han ble funnet skyldig i to voldtekter overfor en tidligere samboer. Han hadde utført vaginal og analt samleie, og tvunget fornærmede til å utføre oralsex og til å onanere den tiltalte. Voldtektene fant sted før lovrevisjonen i 2000.

Rt 2002 s 443: En mann ble dømt til 5 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd, 2. straffalternativ, overtredelse av strl. § 195 1.ledd, 2. straffealternativ og overtredelse av § 196 1.ledd, jfr. §§ 62 og 65. Han hadde voldtatt tre kvinner hvorav hun ene var mindreårig. Alle tre ble utsatt for samleievoldtekt. Voldtektene fant sted før lovrevisjonen i 2000.

Rt 2002 s 448: En mann ble dømt til 6 år og 6 måneders fengsel for blant annet overtredelse av § 192 1.ledd, 2. straffalternativ, jfr. § 213. Mannen hadde voldtatt fire

kvinner. Han hadde utført vaginalt, analt, og oralt samleie. Kvinnene hadde i utgangspunktet blitt med ham frivillig, så forholdene ble ikke ansett som overfallsvoldtekt. Voldtektene fant sted før lovrevisjonen i 2000.

Rt 2002 s 1673: En mann ble dømt til 8 år fengsel og forvaring med minste tid på 4 år for overtredelse av blant annet § 192 1.ledd, 2. straffealternativ. Han hadde begått fem fullbyrdede voldtekter innenfor 1 år. Alle mot tidligere samboere.

Også her var det begått flere voldtekter, og det forelå flere andre straffbare forhold, bl.a. overtredelser av straffelovens § 228 1.ledd, drukkenskapsloven § 17, og straffeloven § 227, 2. straffalternativ jfr. § 232. Dessuten var han også tidligere dømt for forsøk på voldtekt.

Rt 2002 s 1701: En mann ble dømt til 2 år og 9 måneder s fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a, jfr. 2.ledd bokstav a og § 192 1.ledd bokstav a. Han hadde voldtatt samboeren sin to ganger, hvorav en voldtekt var samleie.

Rt 2004 s 252: En mann ble dømt til 5 års fengsel for overtredelse av blant annet § 192, 1.ledd bokstav a, jfr. 2.ledd bokstav a, for overtredelse § 192, 1.ledd bokstav c, jfr. 2.ledd bokstav a, for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav c. Den tiltalte hadde gjentatte ganger voldtatt en tidligere kjæreste, samt tvunget henne til å utføre utuktige handlinger overfor en annen. Det var snakk om flere fullbyrdende vaginale samleier, fullbyrdet analt samleie, og oralt samleie. I dette tilfellet forelå det flere straffeskjerpende momenter.

Rt 2006 s 1319: En mann ble dømt til 4 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a, jfr. 2.ledd bokstav a, og § 202 1.ledd bokstav c. Han hadde utført minst seks samleier med to kvinner som ble holdt i fangenskap og som derfor var redde for å motsette seg handlingen.

Rt 2007 s 791: En 22 år gammel mann ble dømt til i 5 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd, 2. straffalternativ og § 192, 1.ledd bokstav a og b, jfr. 2.ledd bokstav a. Han hadde begått fire voldtekter, hvorav den ene var fullbyrdet vaginalt samleie. Alle voldtektene ble gjort mot personer den tiltalte kjente. Den første voldtekten ble foretatt

før lovendringen i 2000, og minstestrafen på 2 år fikk ikke anvendelse for dette forholdet.

Rt 2010 s 1595: En mann ble dømt til 7 år og 6 måneders forvaring med minste tid på 5 års fengsel. Han ble funnet skyldig for voldtekt etter § 192 1. ledd bokstav a, jfr. 2.ledd bokstav a, for frihetsberøvelse etter § 223 1.ledd, for trusler etter § 227 første straffealternativ, for vold etter § 228 1.ledd jfr. § 232 og for brudd på legemiddeloven § 31, 2.ledd, jfr. § 24. 1 ledd. Tiltalte hadde voldtatt to kvinner. Det var tale om gjentatte overgrep i form av en serie ubeskyttede vaginale samleier med sædavgang og oralsex. Voldtektene ble begått hjemme hos den domfelte og innholdt innslag av trusler og vold. I det andre tilfellet fant det også sted straffbar frihetsberøvelse og den fornærmede ble tvunget til å røyke hasj. Etter en gjennomgang av tidligere avgjørelser oppsummerer førstvoterende at han antar at straffenivået for voldtekt, i form av gjentatte samleier med betydelig innslag av vold og trusler, vil ligge i underkant av fire års fengsel, og i underkant av fem år for voldtekten slik den foregikk i det andre tilfellet.

Med unntak av Rt 2002 s 1673 og Rt 2010 s 1595, som begge er forvarings tilfeller, ligger straffen for voldtekt der det foreligger gjentatte overgrep og/eller hvor det foreligger andre straffbare forhold på mellom 2 år og 9 måneder og opptil 6 år og 6 måneders fengsel. Nivået i praksis kan tenkes å være fire års fengsel for gjentatte overgrep i dag etter uttalelsene om dette i Rt 2010 s 1595.

5.2.2 Straffenivå for voldtekt til samleie etter § 192 1.ledd bokstav b

Voldtekt til samleie etter § 192 1.ledd bokstav b er de såkalte ”hjelpløshetstilfellene”. Strafferammen for disse tilfeller utgjør, som forrige straffealternativ, mellom 3 år og 15 års fengsel. Imidlertid må den samme reservasjonen gjøres her, og utgangspunktet for avgjørelsene må bli strafferammen slik den var før lovendringen i 2010, altså mellom 2 til 15 års fengsel.

Rt 2002 s 1288: En mann ble dømt til 2 år og 6 måneders fengsel, hvorav 1 år og 6 måneder var ubetinget. Han hadde hatt samleie med to kvinner som ikke kunne motsette seg handlingen fordi de sov. I det ene tilfellet ble samleiet fullbyrdet. Det ble lagt vekt på at hjelpløsheten ikke var fremkalt for å gjennomføre overgrepet.

Rt 2002 s 1295: En mann 54 år gammel ble dømt til 2 år og 1 måneds fengsel, hvorav 1 år var ubetinget. Han hadde vaginalt samleie med ei 18 år gammel kvinne mens hun sov i beruset tilstand. Samleie ble stoppet av kvinnen da hun våknet. Det ble ikke brukt prevensjon.

Rt 2005 s 663: En mann ble dømt til 2 års fengsel, hvorav 90 dager ubetinget. Han hadde utført samleie med ei kvinne som sov. Kvinnen var beruset og hadde frivillig blitt med den tiltalte hjem. Det ble lagt vekt på at hjelpløsheten ikke var fremkalt for å gjennomføre overgrep. Det forelå en uforbeholden tilståelse fra den tiltalte, og siden dette var en sak det ellers ville vært vanskelig å bevise fikk han strafferabatt.

Rt 2010 s 20: En mann ble dømt til 3 års fengsel. Han hadde seksuell omgang med fornærmede to ganger mens hun sov, uten kondom og han hadde fått sædutløsning. Dette skjedde i fornærmedes hjem.

Rt. 2010 s 1592: En mann ble dømt til 2 års fengsel, hvorav 6 måneder ubetinget. Han hadde utført samleie med ei kvinne som sov. Kvinnen hadde blitt med den tiltalte hjem frivillig. Høyesterett satt ned den ubetingede delen av straffen fra 9 måneder til 6 måneder fordi anken hadde ligget på statsadvokatens kontor i 10 måneder før den ble innlevert.

For denne type voldtekt har domstolene hatt en tendens til å bruke deldommer, dvs. at det blir benyttet både ubetinget og betinget fengsel, der den ubetingetdelen er mindre enn minstestrafen på 2 år. Dessuten er straffen markert lavere enn ved voldtekt etter første ledd bokstav a. Et tilfelle skiller seg imidlertid ut. Det er Rt 2010 s 20 hvor ikke bare straffen er mye høyere, men det er heller ikke benyttet deldom. Høyesterett uttaler at dette tilfelle skiller seg fra tidligere avgjørelser (presist nevnt Rt 2004 s 39, som jeg

straks kommer tilbake til, og Rt 2005 s 663) fordi den fornærmede i dette tilfelle var redd den domfelte fra et tidligere møte, og han fulgte henne hjem mot hennes egen vilje.

Ved gjentakelsestilfeller utmåles det som hovedregel kun ubetinget straff, jfr. Rt 2004 s 39. Høyesterett fastslo at det måtte foreligge noe ”*helt spesielle omstendigheter for å begrunne at noen del av straffen gjøres betinget*”¹⁰². Jeg kommer tilbake til denne avgjørelsen under pkt. 5.2.6 nedenfor.

Straffenivået for hjelpløshetstilfellene kan etter dette sies å ligge på 2 års fengsel, hvor en mindre del blir gjort ubetinget.

5.2.3 Straffenivå for voldtekt til seksuell omgang jfr. § 192 1.ledd bokstav a

Strafferammen for voldtekt til seksuell omgang jfr. § 192 1.ledd bokstav a er mellom 14 dager og inntil 10 års fengsel.

Rt 2003 s 496: En mann ble dømt til 2 år og 9 måneders fengsel. Han hadde overfalt ei kvinne i hennes eget hjem. Der hadde han holdt en pute over ansiktet hennes mens han tok kvelertak på henne. Han hadde deretter puttet flere fingerer i hennes vagina og befølte hennes klitoris.

Straffenivået utgjør med den ene avgjørelsen 2 år og 9 måneders fengsel.

Det som er bemerkelsesverdig er at selv om denne type voldtekt ikke omfattes av minstestrafen i andre ledd, er ikke straffenivået veldig ulik fra de tilfellene hvor minstestrafen får anvendelse.

5.2.4 Straffenivå ved voldtekt til seksuell omgang etter § 192 1.ledd bokstav b

Strafferammen for voldtekt til seksuell omgang etter § 192 1.ledd bokstav b utgjør også mellom 14 dager og 10 års fengsel.

¹⁰² Rt 2004 s 39 avsnitt 10.

Rt 2003 s 495: En mann ble dømt til 2 års fengsel. Fornærmede hadde stoppet en bil hun trodde var en drosje. I bilen hadde mannen hadde kysset henne på kroppen og brystene og førte flere fingerer inn i hennes skjede, mot hennes vilje. Hun klarte å rømme etter dette.

Rt 2004 s 32: En mann ble dømt til 8 måneders fengsel. Han hadde plukket opp fornærmede i meget beruset tilstand. Etter at hun sovnet hadde han ført fingeren inn i fornærmedes skjede. Deretter angret han og avsluttet overgrepet.

Rt 2006 s 37: Ei kvinne ble dømt til 8 måneders fengsel. Hun hadde holdt rundt kjønnslemmet til en mann, og deretter tatt den inn i munnen mens han lå og sov.

Straffenivået ligger mellom 8 måneder og opptil 2 års fengsel. Heller ikke får dette straffealternativet får minsterammen på 2 år (i dag 3 år), anvendelse. Det er derfor ikke unaturlig at straffenivået er lavere enn ved de motsatte tilfellene. En ser imidlertid også at straffenivået er lavere enn hva det er ved seksuell omgang etter § 192, 1.ledd bokstav a. Det kan da synes som voldtektstilfeller som faller inn under bokstav b, blir ansett som mindre straffeverdige enn voldtektstilfeller som falle inn under bokstav a. Jeg finner støtte på dette i Rt 2003 s 459, hvor straffen ble 2 års fengsel og begrunnelse for en strengere straff var at overgrepet lå svært nær den tradisjonelle voldtektsbeskrivelsen. En kan således si at straffenivået ligger på 8 måneders fengsel med mindre handlingene nærmer seg beskrivelsen av den tradisjonelle voldtekten, hvor straffen vil bli høyere.

5.2.5 Straffenivå for voldtekt når tredje ledd får anvendelse

Innenfor årene 2001 til 2011 foreligger det ingen høyesterettsavgjørelser hvor tredje ledd bokstav b og d har fått anvendelse. Derfor er det kun avgjørelser som omhandler bokstav a og c som blir behandlet her.

Bokstav a er de såkalte gruppevoldtektene, altså hvor mer enn en person har foretatt overtredelsen. I disse tilfellene kan straffen blir opptil 21 års fengsel.

Rt 2002 s 1210: To menn ble dømt til 5 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a, 2.ledd bokstav a og 3.ledd bokstav a. Begge hadde voldtatt samme kvinne. Kvinnen ble kjent med den ene tiltalte på byen og ble med ham hjem. Voldtekten hadde element av å være en overfallsvoldtekt. Det var snakk om flere vaginale samleier og et oralt samleie. Høyesterett viste til den nye lovendringen som innebar en skjerping av straffnivået.

Rt 2009 s 1027: Saken gjaldt anke over lagmannsrettens dom i en voldtektssak. Den ene tiltalte (A) var av lagmannsretten dømt til 4 år og 6 måneders fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a, og 2.ledd bokstav a, jfr. 3.ledd bokstav a, jfr. § 206. Den andre tiltalte (B) ble dømt til 4 års fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav a, og 2.ledd bokstav a, jfr. 3.ledd bokstav a, jfr. § 206. A hadde utført vaginal samleie med fornærmede og tvunget henne til å utføre fullbyrdet oralsex på ham. B hadde utført fullbyrdet ubeskyttet vaginal og analt samleie med fornærmede. Høyesterett lot lagmannsrettens straff bli stående.

Straffenivået på gruppevoldtekter kan etter dette sies å ligge på mellom 4 til 5 års fengsel.

Strafferammen er inntil 21 års fengsel også ved gjentakelsestilfeller etter bokstav c.

Rt 2004 s 39: En mann ble dømt til 2 år og 6 måneders fengsel for overtredelse av, § 192 1.ledd bokstav b, jfr. 2.ledd bokstav a. Han hadde utført samleie med ei sovende kvinne. Han var tidligere dømt for voldtekt og voldtektsforsøk.

Rt 2005 s 149: En mann ble dømt til 3 års fengsel for overtredelse av, bl.a. § 192 1.ledd bokstav a, jfr. 3.ledd bokstav c. Det var tale om seksuell omgang gjennom trusler og bruk av skarpe gjenstander og flamme mot fornærmedes nakne kropp. Mishandlingen varte i lang tid. Den tiltalte var tidligere straffedømt for to voldtekter.

Rt 2006 s 828: En mann ble dømt til 5 års fengsel for overtredelse av blant annet § 192, 1. ledd bokstav a, jfr. 2. ledd bokstav a. Han hadde tvunget sin tidligere samboer til å

uføre oralsex på ham, deretter hadde han utført vaginalt samleie med henne, og til slutt tvang han henne nok en gang til å utføre oralsex på ham. Den tiltalte var tidligere dømt for grov voldtekt i Sverige.

Rt 2007 s 347: En mann ble dømt til 3 år og 9 måneders fengsel for overtredelse av Strl. § 192 1.ledd bokstav a, jfr. 2.ledd bokstav a, jfr. 3.ledd bokstav c, jfr. § 62 1.ledd og § 64 1.ledd. Han hadde utført to fullbyrdede vaginale samleier, begge uten prevensjon.

Ved denne type voldtekt vil flere momenter være avgjørende for straffnivået. Minstestrafen fikk ikke anvendelse på forholdet i Rt 2005 s 149, mens den fikk anvendelse ved de tre andre tilfellene. Som en har sett tidligere, er ikke straffen nødvendigvis mindre når den seksuelle omgangen ikke er samleie. Dette ser vi også her, da Rt 2005 s 149 har høyere straff enn ved Rt 2004 s 39 hvor minstestrafen får anvendelse. I Rt 2004 s 39 forelå det en såkalt ”sovevoldtekt”, hvor straffen har en tendens til å være mindre. På den andre siden var domfelte i denne saken kun straffet for forsøk på voldtekt tidligere, og som nevnt blir forsøk ofte straffet mildere. Straffenivået kan altså sies å ligge mellom 2 til 5 års fengsel, alt ettersom hvor grov selve voldtekten er, og hvor grove handlinger den domfelte er dømt for tidligere.

5.2.6 Straffenivå for den grov uaktsom voldtekt, jfr. 4.ledd

Strafferammen for grov uaktsom voldtekt, jfr. 4.ledd utgjør som nevnt mellom 14 dager og 5 år fengsel, med mindre omstendigheter som er beskrevet i tredje ledd foreligger. I så fall kan straffen bli inntil 8 års fengsel.

Rt 2004 s 1556: En mann ble dømt til 2 år og 9 måneders fengsel for overtredelse av blant annet strl. § 192, 1.ledd jfr. 4.ledd. Mannen var av lagmannsretten funnet skyldig i å ha mishandlet samboeren i fem og et halvt år ved slag, strupetak, to tilfeller av grovt uaktsom voldtekt i tilknytning til voldshandlinger, trusler og brudd på besøksforbud i ruset tilstand.

Rt 2006 s 471: En mann ble dømt til 9 måneders fengsel for overtredelse av § 192 1.ledd bokstav b, jfr. 2.ledd bokstav a, jfr. 4.ledd. Han hadde hatt fullbyrdet vaginalt samleie med ei sovende kvinne. Da kondomet sprakk tok, han det av seg slik at han fikk utløsning mot hennes kjønnsorgan og mage.

Rt 2006 s 513: En mann ble dømt til 8 måneders fengsel for overtredelse av blant annet § 192 4.ledd, jfr. 1.ledd bokstav a. Fornærmede måtte utføre vaginal samleie og oralsex to ganger hvorav ett var fullbyrdet, overfor den tiltalte. Utgangspunktet for straff for slike handlinger ville vært ubetinget fengsel i 10 måneder, men straffen ble satt ned fordi det hadde gått så lang tid siden handlingene hadde funnet sted.

Felles for straffeutmålingen ved grov uaktsom voldtekt er at Høyesterett uttaler at straffen i disse tilfellene skal utmåles ”markant lavere” enn ved forsettlig voldtekt, selv om det er bevisst uaktsomhet og den nærmer seg forsettlig voldtekt.¹⁰³ Straffenivået for denne type voldtekt ligger således mellom 8 til 10 måneders fengsel, jfr. Rt 2006 s 513, hvor det sies at et riktig utgangspunkt for straff er 10 måneders ubetinget fengsel. I Rt 2004 s 1556 ble straffen 2 år og 9 måneder, men her inngikk voldtekten inn i en større sammenheng med omfattende voldshandlinger og andre krenkelser av samboer over flere år. Den var derfor ulik de andre tilfellene.

5.2.7 Momenter ved utmålingen

Som vi ser ut ifra eksemplene fra rettspraksis kan straffen variere noe fra tilfelle til tilfelle selv om overgrepet fanges opp av samme ledd og bokstav i bestemmelsen. Det kan komme av at det kan foreligge både straffeskjerpene omstendigheter, og formildende omstendigheter ved de ulike tilfellene.

¹⁰³ Rt 2004 s 1553 avsnitt 17 og Rt 2006 s 471 avs 10

5.2.7.1 Straffeskjerpende momenter

Etter § 192 3. ledd kan straffen bli opptil 21 år hvis de oppstilte momentene i dette leddet foreligger.

I praksis kan vi se eksempler på andre momenter som kan virke straffeskjerpende.

Dersom den tiltalte er tidligere dømt for samme eller lignende forhold kan dette virke straffeskjerpende. Er gjerningspersonen tidligere dømt etter § 192 eller § 195, vil dette bli fanget opp av § 192, 3. ledd bokstav c. Men rettspraksis viser at også om man er tidligere dømt for lignende forhold kan få betydning, jfr. Rt 2002 s 448, hvor det forhold at den tiltalte var prøveløslatt fra Danmark for lignende dom fikk betydning. I Rt 2005 s 556 ble det vektlagt som straffeskjerpende moment at den tiltalte var straffet for voldtekt tidligere selv om dette var før han fylte 18 år.

Det synes som det er en tendens i rettspraksis for å tillegge tidsrommet for handlingen vekt i straffeskjerpende retning. Dersom handlingen er foregått over lengre tid, vil dette tale for strengere straff jfr. Rt 2001 s 411 hvor overgrepet foregikk i over 3 og ½ time, Rt 2004 s 252 hvor overgrepet foregikk over mange timer og Rt 2006 s 828 hvor overgrepet foregikk i ca tre timer over flere perioder. I Rt 2004 s 32 understreket Høyesterett at overgrepet foregikk i kort tid, noe som var et moment som kunne tale for at overgrepet kunne straffes i nedre sjikt.

Også samleieformen kan få betydning i straffeskjerpende retning. I utgangspunktet er alle samleieformene likestilt, men i rettspraksis har det blitt lagt vekt på i straffeskjerpende retning at samleie var analt. I Rt 2003 s 1248 bemerker førstvoterende, med henvisning til Rt. 1999 s 919, *”at i utgangspunktet skal analt samleie likestilles med vanlig samleie ved utmåling, men at analt samleie kan være mer smertefullt og føre til fysiske skader”*. Dette kan da tale for strengere straff. Også i Rt 2004 s 252 ble dette tillagt vekt. Her hadde analt samleie ført til at fornærmede hadde fått blødning i anus.

Dersom samleie er fullbyrdet, og det ikke er benyttet kondom, er et annet moment som kan tale for straffeskjerping, at den tiltalte får sædavgang i fornærmedes skjede. Dette

var blant annet tilfelle i Rt 2001 s 349, Rt 2007 s 347 og Rt 2010 s 1595. Det ble lagt vekt på at samleie uten prevensjon kunne medføre smitte av kjønns sykdommer, og at det forelå risiko for uønsket graviditet.

Stedet hvor voldtekten er begått kan også få betydning. Dersom den er begått et sted der den fornærmede skal føle seg trygg, f.eks. i hennes hjem, kan dette virke skjerpende jfr. Rt 2010 s 20 og Rt 2010 s 676. I Rt 2004 s 32 ble det tillagt vekt at overgrepet skjedde om natten på et øde sted noe fornærmede måtte ha opplevd som svært skremmende.

Hvis det foreligger bruk av våpen, eller andre truende gjenstander, eller trussel om bruk av dette, tillegges forholdet vekt jfr. Rt 2004 s 252 hvor bruk av våpen fikk betydning. I Rt 2005 s 149 ble det tillagt vekt at det ble truet med bruk av skarpe gjenstander og flamme mot fornærmedes nakne kropp. I Rt 2003 s 196 ble det tillagt vekt at det var brukt betydelig vold og drapstrusler. Også i Rt 2010 s 1595 fikk innslag av trusler, vold og hensynsløs utnyttelse betydning.

Hvis voldtekten får store konsekvenser for offeret, vil dette bli tillagt vekt jfr. Rt 2002 s 448 og Rt 2008 s 890.

Fornærmedes unge alder kan også være straffeskjerpende, jfr. Rt 2003 s 1561 og Rt 2008 s 890, hvor den store alderforskjellen fikk betydning.

Andre momenter som får betydning i praksis, er om det forelå et bestemt mønster eller om overgrepet var nøye planlagt, jfr. Rt 2003 s 196 der offeret ble nærmest lurt i en felle, og Rt 2002 s 448 hvor den domfelte fulgte et bestemt mønster og valgte offer ut i fra forhold som gjorde det var liten sannsynlighet for anmeldelse. I Rt 2004 s 32 der overgrepet var relativt impulspreget ble overgrepet ansett å ligge i nedre sjikt.

I Rt 2003 s 1561 fikk det betydning i straffeskjerpende retning at overgrepet bar preg av utnyttelse av et tillitsforhold.

Hva som kan anses som krenkende karakter, kan variere veldig fra tilfelle til tilfelle. I Rt 2001 s 411 ble overgrepet ansett å ha en krenkende karakter fordi voldtekten hadde

”karakter av seksuell mishandling”¹⁰⁴. I dette tilfellet ble fornærmedes hender og føtter bundet til et sengegjerde før den tiltalte foretok vaginale og anale samleier. I tillegg var det svært krenkende at forholdet ble filmet.

5.2.7.2 Formildende omstendigheter

Akkurat som det foreligger straffeskjerpene momenter i praksis, vil det også foreligge momenter som kan tale i formildende retning. Slike momenter vil variere veldig, men det er noen eksempler som går igjen i de ovennevnte avgjørelsene.

Et moment er om det har gått lang tid siden overgrepet. I Rt 2006 s 513 ble straffen redusert med 2 måneder fordi det hadde gått tre år siden overgrepet hadde funnet sted. Og i Rt 2010 s 1592 ble straffen redusert med tre måneder fordi anken hadde ligget på statsadvokatens kontor i 10 måneder. Tidsmomentet får imidlertid ikke alltid like stor betydning. I Rt 2001 s 411, Rt 2002 s 448, Rt 2003 s 1248, Rt 2004 s 39, Rt 2006 s 513 og Rt 2006 s 1319 ble det ikke tillagt vekt fordi overgrepet ble ansett for grovt, eller fordi sakens kompleksitet tilsa en lang behandlingstid.

Foreligger det tilståelse, kan dette tale for formildende dom, jfr. Rt 2005 s 663 hvor det forelå en uforbeholden tilståelse. Tilståelsen fikk ingen betydning i Rt 2004 s 32 fordi den ble trukket tilbake under domsbehandlingen.

I rettspraksis virker domstolene mer tilbakeholdne med å tillegge den domfeltes personlige forhold vekt, jfr. Rt 2003 s 496, Rt 2003 s 1561 og Rt 2004 s 32, hvor personlig forhold eller domfeltes positiv utvikling ikke fikk betydning. Men at soningen ville føre til ekstra belastning førte til strafferabatt i Rt 2003 s 1561

Et omstridt spørsmål i praksis er om forutgående kontakt og handlinger skal tillegges vekt i formildende retning. I praksis er det eksempler både på tilfeller hvor dette ble tillagt vekt, og tilfeller hvor det uttales at man skal være tilbakeholdne med dette. I Rt

¹⁰⁴ Rt 2001 s 411 side 413.

2005 s 663 uttaler førstvoterende: ”*Selv om fornærmede hadde krav på at hennes nei til samleie med tiltalte ble respektert, mener jeg at ved straffeutmålingen i vår sak må tas hensyn til hendelsesforløpet før det straffbare overgrepet..*”¹⁰⁵ Mindretallet mente at flertallet hadde lagt alt for stor vekt på kvinnens forutgående handlinger ved straffeutmålingen. Kvinnen var beruset og hadde frivillig blitt med den tiltalte hjem, hvor de hadde hatt gjensidig oralsex forut for overgrepet.

I Rt 2003 s 1248, Rt 2004 s 32 og Rt 2008 s 890 ble forutgående kontakt ikke tillagt vekt. I Rt 2003 s 196 fikk ikke fornærmedes tidligere seksuell adferd noe vekt, og Høyesterett uttalte at prostituerte ikke hadde et annet vern.

Også tidligere samliv har blitt tillagt vekt i rettspraksis. Men det virker som det går mot en utvikling der man er mer varsomme med å tillegge dette vekt i formildende retning. I Rt 2001 s 411 ble det ikke lagt vekt på at den fornærmede og domfelte fortsatt bodde sammen, fordi mishandlingen ved den siste voldtekten var såpass omfattende og langvarig. I Rt 2002 s 1673 uttalte førstvoterende ”*Jeg kan ikke se at det her bør legges avgjørende vekt på at de fem voldtektene er begått overfor samboere i angivelig konfliktfylte samboerforhold*”¹⁰⁶ I Rt 2002 s 1701 viser Høyesterett til NOU 1997: 23 og slutter seg til at man skal være forsiktige med å tillegge tidligere samliv vekt i formildende retning. Dette er også fulgt opp i Rt 2007 s 347.

Det forhold at saken er mye omtalt i media, og at dette er ekstra belastende for domfelte, er ikke formildende jfr. Rt 2006 s 37.

¹⁰⁵ Rt 2005 s 663 avs 11

¹⁰⁶ Rt 2002 s 1673 s 1676

6 Oppsummering og vurdering

6.1 Innledning

Ovenfor har jeg gjennomgått en rekke avgjørelser som angir et straffenivå for ulike voldtektstyper. I denne delen av oppgaven skal jeg oppsummere og vurdere spørsmål utmålingen reiser. Bl.a. skal jeg se nærmere på om straffenivået er i samsvar med lovgivers forutsetninger, og hvordan domstolene gjør forskjell på ulike typer voldtekt. Jeg skal også se om det har skjedd en utvikling av straffenivået i praksis de siste ti årene. Til slutt skal jeg vurdere de ulike momentene som tilleggesvekt ved utmålingen, og se hva en slik vektlegging kan tilsi om domstolenes syn på voldtekt som forbrytelse.

6.2 Er straffenivået i samsvar med lovgivers intensjon?

Ut ifra eksemplene er det vanskelig å gi en eksakt ramme på straffenivået ved voldtekt. Det vil aldri være noe fasitsvar. En har sett at de ulike sakene vil variere veldig, og ethvert tilfelle skal vurderes selvstendig under de omstendigheter som foreligger for disse tilfellene. Selv om en skal vise varsomhet med å konkludere noe eksakt, vil jeg likevel komme med noen generelle bemerkninger til den nevnte rettspraksisen.

Med de forbehold som er gjort ovenfor, kan gjennomgangen av avgjørelsene foran tilsi at straffenivået er i underkant av 3 års fengsel for den såkalte "vanlige" voldtekten. For overfallsvoldtekt vil straffenivå ligge et sted mellom 4-5 år, og hvis det foreligger ekstraordinære omstendigheter kan det bli snakk om forvaring opptil 12 år, jfr. Rt 2010 s 676. For tilfeller der det foreligger gjentatte voldtekter eller at voldtekten er satt i konkurrans med andre straffbarforhold vil straffenivået ligge mellom 3 til 5 års fengsel. Men straffen kan også ligge mellom 7-8 år og forvaring. Ved hjelpløshetsvoldtektene hvor det foreligger samleie blir det ofte benyttet deldom, og den totale straffen er ofte mellom 2-3 år. Dersom det foreligger gjentakelse er Høyesterett mer varsomme med å bruke deldom.

Strafferammene for samleievoldtektene er i dag mellom 3-15 års fengsel. Men disse var mellom 2-15 år (og for noen avgjørelser 1 år) da forholdene i de ovennevnte avgjørelsene omfatter forelå. En ser altså at ved ”vanlig” voldtekt befinner straffnivået seg så vidt over (daværende) minstestrafen. Det samme er også tilfelle ved hjelpløshetsvoldtektene, men den ubetingede delen er under minstestrafen. Ved ”overfallsvoldtekter”, og voldtekt hvor det foreligger gjentatte overgrep eller konkurrans er straffnivået høyere, men også her befinner straffnivået seg på den nedre halvdelen av strafferammene med unntak av ett tilfelle.

Kommer tredje ledd bokstav a til anvendelse ligger straffnivået på mellom 4-5 år. Og ved gjentakelse etter tredje ledd bokstav c er straffen mellom 2-5 år, alt ettersom hvor grov selve hovedhandlingen er. Strafferammen er opptil 21 års fengsel, og utgangspunktet er at straffen skal være skjerpet hvis tredje ledd får anvendelse. For de to avgjørelsene hvor tredje ledd bokstav a får anvendelse, og det foreligger samleievoldtekter, ser en at straffnivået er hevet fra ”vanlige” voldtektstilfeller. For gjentakelsestilfeller omfatter tre avgjørelser samleievoldtekter, der den ene er en såkalte ”sovevoldtekt”. For sovevoldtekten blir det ikke benyttet deldom, og straffen er skjerpet i forhold til lignende avgjørelser. Også ved samleievoldtektene hvor tredje ledd bokstav c får anvendelse er straffen skjerpet sammenliknet med ”vanlig” voldtekt”. For det tilfelle der det ikke foreligger samleie, blir straffen 3 år. Også dette er høyere i motsetning til hva som blir gitt i slike tilfeller når tredje ledd ikke får anvendelse. Straffene heves noe altså når tredje ledd får anvendelse, men ligger fortsatt i den nedre skala.

I tilfeller der den seksuelle omgangen ikke er samleie, er straffnivået i underkant av 3 års fengsel der straffen utmåles etter første ledd bokstav a, og mellom 8 måneder og 2 år der den utmåles etter første ledd bokstav b. Strafferammene for disse tilfellene er mellom 14 dager og inntil 10 år, og er ikke omfattet av minstestrafen. Straffnivået for første ledd bokstav a er ikke betraktelig ulik fra de tilfeller hvor den seksuelle omgangen er samleie. På den andre siden er det stor forskjell mellom bokstav a og bokstav b enda strafferammen er lik. Begge bokstavene ligger også forsovet på det nedre nivå av strafferammene.

Ved uaktsom voldtekt etter fjerde ledd er straffenivået markert lavere enn ved forsettlig voldtekt, og ligger på ca mellom 8 til 10 måneder. Dette har også vært lovgivers forutsetning.¹⁰⁷ Strafferammen for grov uaktsom voldtekt er fra 14 dager inntil 5 år, og hvis omstendighetene i tredje ledd foreligger kan straffen bli opptil 8 år. Straffenivået ligger også for disse tilfellene på den nedre sjikt av strafferammene.

På bakgrunn av det ovennevnte kan en fastslå at straffenivået for samtlige voldtektstyper ligger i nedre sjikt av strafferammene. Dette strider mot lovgivers intensjon. Ser en tilbake til hva lovgivers intensjon har vært med strafferammene, har tanken aldri vært at straffenivået skal ligge i nedre sjikt av strafferammene. Dessuten uttaler lovgiver i Prop. 97 L at det faktiske straffenivået for voldtekt ikke er i tilstrekkelig grad i samsvar med lovgivers vurderinger av straffverdighet som strafferammen gir uttrykk for, og bør heves.¹⁰⁸

Dermed er ikke lovgiver fornøyd med dagens straffenivå, og har derfor tatt initiativ til å heve straffenivået. Som allerede nevnt har de hevet minstestrafen fra 2 år til 3 års fengsel, samt har de uttalt seg konkret om hva normalstraffnivå skal være for de ulike voldtektstypene i Prop. 97 L.

Lovgiver har blant annet uttalt at normalstraffenivå for voldtekter hvor minstestrafen får anvendelse ikke bør være mindre enn 4 års fengsel. Etter dagens rettspraksis er den i underkant av 3 år. De viser konkret til saksforholdet i Rt 2008 s 890 hvor straffen ble 2 år og 8 måneders fengsel, og uttaler at dette forhold vil være omfattet av normalstraffenivået på minst 4 år nå.¹⁰⁹ I dag kan ikke straffenivået for disse tilfellene bli under 3 år, da minstestrafen er hevet. Dette skal også være tilfellet ved hjelpløshetsvoldtektene, hvor straffenivået i dag er mellom 2 til 3 år og store deler av straffen gjøres betinget. Det vises til saksforholdet i Rt 2002 s 1295 hvor straffen ble 2

¹⁰⁷ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s 36

¹⁰⁸ Prop. 97 L (2009-2010) s 17

¹⁰⁹ Prop. 97 L (2009-2010) s 19

år 1 måned hvorav 1 år var ubetinget fengsel. Lovgiver uttaler at straffen ikke må ligge under 4 år fengsel for slike tilfeller.¹¹⁰

Foreligger det straffeskjerpende momenter bør ikke straffen bli mindre enn 6 års fengsel. Dette vil blant annet være saksforhold som i Rt 2003 s 625 hvor straffen ble 4 års fengsel og i Rt 2006 s 828 (hvis man ikke tar hensyn til gjentagelsen) hvor straffen ble 5 års fengsel.¹¹¹

Får tredje ledd anvendelse og voldtekten omfattes av minstestrafen er straffenivået etter dagens rettspraksis mellom 2 til 5 års fengsel. Lovgiver har uttalt at disse tilfeller ikke bør straffes med mindre 5 års fengsel. De viser til saksforholdet i Rt 2004 s 39 hvor straffen ble 2 år og 6 måneders fengsel og uttaler at straffen for slikt saksforhold bør i fremtiden være mellom 5-6 års fengsel. Foreligger det ikke gjentakelse bør den være rundt 4 års fengsel. For saksforholdet i Rt 2006 s 828 bør straffen være opp mot 7 års fengsel når det foreligger gjentakelse.¹¹²

Lovgivers uttalelser om skjerping av nivå for samleievoldtekter som nevnt skal ha en tilsvarende betydning for de tilfeller hvor minstestrafen ikke får anvendelse.

For grovt uaktsom voldtekt er straffenivået mellom 8 til 10 måneders fengsel. Det uttales i Ot.prp.nr.22 at hevingen av minsterammen ved forsettlig voldtekt også må få betydning for de grovt uaktsomme voldtektene. Videre sies det at straffenivået bør fastlegges slik at det er en mer glidende overgang i nivået mellom grovt uaktsom voldtekt og forsettlig voldtekt, og der den utviste skylden ligger tett opp mot forsett, bør straffenivået nærme seg minstestrafen for forsettlig voldtekt.¹¹³

¹¹⁰ Ibid

¹¹¹ Prop. 97 L (2009-2010) s 19

¹¹² Prop. 97 L (2009-2010) s 20

¹¹³ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s 235

6.3 Ulikt straffenivå for ulike voldtekts typer

De ovennevnte avgjørelsene viser at domstolene også har en tendens til å skille mellom ulike voldtektstyper ved utmåling av straff til tross for at disse har samme strammeramme. Spesielt de såkalte hjelpløshetsvoldtektene blir straffet i nedre sjikt i forhold til den tradisjonelle voldtekten. De såkalte overfallsvoldtektene blir ofte straffet strengest. Hva er årsaken til denne forskjellsbehandlingen? Er dette i samsvar med lovgivers intensjon?

Som sagt gir straffeutmålingen inntrykk av at det er overfallsvoldtekter og voldtekter hvor det blir brukt vold og makt som bedømmes strengest. Ut ifra gjennomgangen av avgjørelsene ovenfor kan det virke som domstolene anser denne type voldtekt for mer alvorlig og straffverdig fordi de blir begått med betydelig vold og brutalitet. Slike tilfeller kan også ha større fysisk skadepotensial når man blir overmannet med fysisk makt. Dessuten kan straffen ved overfallsvoldtekt ofte være fastsatt i konkurrens med andre straffbare forhold og/eller straffebud. I Rt 2003 s 625 hvor det forelå overfallsvoldtekt ble handlingen fanget opp av flere straffebud (kjøring i alkoholpåvirket tilstand, frihetsberøvelse og voldtekt). Og i Rt 2010 s 676 forelå det flere straffbare forhold som ble fanget opp av ulike ledd i bestemmelsen. Det kan også stilles spørsmålstegn ved den store oppmerksomheten slike voldtekter får i media osv og om dette er med å bidra til strengere straffer. Oppmerksomheten i media kan skape holdninger om hvor ”forferdelig” slike tilfeller er og nødvendigheten av strengere straffer. Slike voldtekter kan også øke frykt i befolkningen om det ikke er trygt å ferdes alene og strenge straffer blir dermed viktig for å opprettholde den sosiale roen.

Også innenfor hjelpløshetsvoldtektene etter § 192 1.ledd b blir tilfellene der det brukes vold og makt bedømt strengest. F.eks. ser vi at i Rt 2003 s 495 som var en hjelpløshetsvoldtekt ble straffen 2 års fengsel, noe som var vesentlig høyere, enn hva som var blitt gitt tidligere for hjelpløshetsvoldtekter. Høyesterett i denne avgjørelsen la vekt på at gjerningsbeskrivelsen var svært nær den tradisjonelle voldtektsbeskrivelsen.

Dermed virker det som at de såkalte ”sovevoldtektene” blir dømt mildere. Høyesterett begrunner dette i at disse former for voldtekt er mindre alvorlige overgrep, enn de

tradisjonelle voldtektene, og gir derfor grunnlag for straffereaksjoner i nedre sjikt. Flertallet i Rt 2002 s 1288 mener at det er ulike grader av voldtekter i § 192, og at § 192 1, ledd b ligger i nedre sjikt. Dette er også tilfellet i Rt 2002 s 1295 hvor førstvoterende sier: ”Men overtredelsen ligger likevel i det nedre sjikt av de forbrytelsene som nå rammes som voldtekt til samleie etter straffeloven § 192...”¹¹⁴ Hvorfor disse tilfellene blir ansett som mindre alvorlige, fremkommer ikke tydelig av disse avgjørelsene.

Høyesterett mener videre at også lovgiver har hatt dette som utgangspunkt. Men de skiller mellom de tilfeller der hjelpløsheten er fremkalt (jfr. 2. ledd b), og de tilfeller der den kun er utnyttet (jfr. 1 ledd b) og mener at lovgiver kun har ønsket å likestille det første tilfellet med den tradisjonelle voldtekten. jfr. flertallet i Rt 2002 s 1288. Resonnementet er også fulgt opp i Rt 2005 s 663 hvor førstvoterende antar at man kan legge seg på et lavere sjikt av strafferammene i tilfeller hvor hjelpløsheten ikke er fremkalt for å gjennomføre et overgrep, enn ved tradisjonelle voldtektssaker.

Med all respekt for flertallet i Rt 2002 s 1288 og Rt 2005 s 663, har jeg vanskeligheter for å forstå at dette har vært lovgivers intensjon ut i fra forarbeidene. Støtte for dette finner jeg i mindretallet i Rt 2002 s 1288 og i Prop. 97 L. For det første hvis lovgivers intensjon var å skille mellom hjelpløshetstilfellene og de tradisjonelle voldtektene, hvorfor velger lovgiver å subsumere disse tilfellene under samme ledd med samme strafferamme. På forhold omfattet av § 192 1.ledd bokstav b kommer riktignok ikke minstestrafen (med mindre samleie foreligger) til anvendelse, men de er likevel likestilt med § 192 1.ledd a, og strafferammen er opptil 10 år. Hvis intensjonen var at disse var mindre alvorlig overgrep hvorfor valgte ikke lovgiver å plassere hjelpløshetstilfellene i et annet ledd slik at strafferammen opptil 10 års fengsel ikke fikk anvendelse?

Dessuten fremgår det av Ot.prp.nr.28 at utnyttelse av noens bevisstløshet er etter lovgivers syn like straffverdig som voldtekt ellers. Lovgiver mente at fremkallingstilfellene var ”særlig” straffverdig, imidlertid tilsier ikke dette at lovgiver mente at kun disse tilfellene som skulle likestilles med den tradisjonelle voldtekten. At

¹¹⁴ Rt 2002 s 1295 s 1297

fremkallingstilfellene kan være mer straffverdig fremgår nettopp av loven da disse tilfellene er plassert i 2.ledd og dermed omfattet av minstestrafen. Dette tilsier likevel ikke at hjelpløshetstilfellene hvor tilstanden kun er utnyttet av overgriperen og ikke fremkalt, er et mindre graverende overgrep enn tilfellene ellers i § 192.

Flertallet i Rt 2002 s 1288 uttalte at lovgiver brukte ordet ”kan” være like alvorlige i forarbeidene.¹¹⁵ De mente at dette ikke stengte for en gradering av tilfellene, og at tilstander hvor hjelpløsheten kun var utnyttet kunne straffes i nedre sjikt. Mindretallet var ikke enig i denne slutningen. I Prop. 97 L sies det at normalstraffen for voldtekt uavhengig hvilken bokstav i første ledd voldtekten rammes av, skal være den samme. *”Lovgiver har valgt å side stille disse formene for voldtekt, og de bør derfor likestilles ved straffeutmålingen”*.¹¹⁶

Det går altså klart frem at lovgivers intensjon er å likestille hjelpløshetsvoldtektene med de tradisjonelle voldtektene også ved straffeutmålingen. En forskjellsbehandling i praksis vil derfor stride mot lovgivers intensjon.

Et annet argument for forskjellsbehandling som har blitt uttalt i praksis er at voldtekt som faller under første ledd bokstav b og andre ledd bokstav b ble først inntatt i § 192 i 2000. Tidligere var slike handlinger subsumert under § 193 som hadde en lavere strafferamme, og rettspraksis før endringen fastsatte et klart lavere straffenivå jfr. Rt 2002 s 1701. Domstolene anser altså slike voldtekter for mindre alvorlige fordi det var et lavere straffenivå for disse tilfellene før lovendringen i 2000. Imidlertid vil også dette synspunktet stride med lovgivers intensjon. Lovgiver ønsket å subsumere disse voldtektene under § 192 nettopp for å skjerpe straffnivået for slike tilfeller. Domstolene bør derfor være varsomme med å legge vekt på nivået slik det var før lovendringen i 2000.

En teori på hvorfor slike voldtekter blir ansett som mindre alvorlige, er fordi fornærmede i ”sovevoldtekter” ikke utgjør det ”tradisjonelle offerbildet”. Domstolene

¹¹⁵ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s 33

¹¹⁶ Prop. 97 L (2009-2010): s 19

sier ikke uttrykkelig at slike voldtekter er mindre alvorlig fordi disse er mindre krenkende overfor offeret. På den andre siden legger de ofte vekt på volden, trusler og fornærmedes opplevelse av dette, i skjerpene retning ved den tradisjonelle voldtekten. Det kan stilles spørsmål ved troverdigheten til offeret hvis vedkommende ikke viser tegn til ytre vold.¹¹⁷ Det kan også være mulig at dommere identifiserer seg mer med ofre av "overfallsvoldtekter" hvor en blir et tilfeldig offer av overfall på gata, enn ved "sovevoldtekter" hvor en er "medskyldig" i sin egen ulykke fordi en drakk seg overstadig beruset eller ble med ukjente personer hjem. En undersøkelse gjennomført av lagdommer Lars-Jonas Nygaard viser at moralske holdninger til ei kvinnes adferd innenfor domstolene kan spille inn ved vurderingen av fornærmedes troverdighet. Omstendigheter som om at fornærmede var for beruset, for utfordrende kledd eller ble med en ukjent mann på nachspiel, kan få betydning for utfallet.¹¹⁸

Ved å tillegge slike omstendigheter vekt ved utmålingen, mener jeg at domstolene begrenser kvinners handlingsfrihet, og sender ut uheldig signaler om at kvinner må tilpasse sin adferd for at den ikke skal bli tolket som "seksuell invitasjon". Dette kan ha den konsekvens at domstolene indirekte bidrar til å styrke lignende holdninger overfor kvinner i befolkningen ellers. Dessuten kan denne forskjellsbehandlingen signalisere at noen er "mer" offer enn andre. Noe som igjen kan føre til en enkelte kvinner velger å ikke anmelde forholdet i frykt for å ikke bli trodd, og mørketallene vil øke ytterligere. Dette er ikke heldig i dagens samfunn, hvor man ønsker å ha stor fokus på bekjemping av voldtekt, samt bedre oppfølging av voldtekts ofre.

Domstolene bør også ta hensyn til at skadevirkningene kan være vel så sterke under "sovevoldtektene" som ved de tradisjonelle voldtekter. Riktignok trenger ikke de fysiske skadene bli like store, men på den andre siden kan det at offeret er helt ute av stand til å motsette seg handlingen, eller at man ikke husker hva som har skjedd, få store psykiske konsekvenser.

¹¹⁷ Dahl, 1994 s 200

¹¹⁸ Riksadvokaten (nr 1/2007) s 17.

Domstolene har også en tendens til å bruke deldommer ved hjelpløshetsvoldtektene, hvor den ubetingede delen utgjør mindre enn minstestrafen. Spørsmålet er om dette har vært lovgivers intensjon?

I Rt 2002 s 1288 sier førstvoterende at man skal være forsiktig med å bruke deldommer hvor det er satt en minstestraft, men årsaken til at de likevel velger å bruke deldom i denne saken, er fordi selve voldtekt (sovevoldtekt) er i nedre sjikt av § 192. Når voldtekt gir grunnlag for straffereaksjoner i nedre sjikt av strafferammene mener altså Høyesterett at det er adgang til å benytte deldom. Foreligger det gjentakelse, og tredje ledd får anvendelse kan deler av straffen gjøres betinget kun hvis helt spesielle omstendigheter foreligger jfr. Rt 2004 s 39. Lovgiver har uttalt at domstolene skal varvsomme med å bruke deldommer der minstestrafen mister sin betydning.

”Når det gjelder forholdet mellom bruken av minstestraft og adgangen til å avsi deldom, bemerker departementet at den økte adgangen til å avsi deldom unntaksvis bør kunne benyttes til å avbøte urimelige resultater av minstestraft. Derimot vil det være uheldig om deldomspraksis systematisk skulle uthule betydningen av minstestraft i de få tilfellene vi har en slik regel¹¹⁹

Det har altså ikke vært lovgivers intensjon at deldommer skal benyttes i det omfang det gjøres i dagens praksis.

I Prop. 97 L uttrykker lovgiver at utgangspunktet er at straffen for så grov forbrytelse som voldtekt skal være fullt ut ubetinget. Deler av straffen kan gjøres betinget når det foreligger særlige formildende omstendigheter. Men i forhold til slik rettspraksisen har vært de siste ti årene bør denne snevres inn.¹²⁰

Da alle disse avgjørelsene er fra tiden før lovendringen i 2010 og før straffeloven av 2005 ble vedtatt må det tas høyde for at Høyesterett ikke har fått innrettet seg etter uttalelsene fra lovgiver i Prop. 97 L. Hvordan praksisen vil bli videre, vil tiden vise.

¹¹⁹ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s 24

¹²⁰ Prop. 97 L (2009-2010): s 19

Men uttalelsene er klare indikasjoner på at en likestilling ønskes og at deldommer ikke skal benyttes i det omfanget som det har blitt gjort til nå.

6.4 Har det skjedd en skjerping av straffnivået de siste ti årene?

Det er vanskelig å si noe helt sikkert om utviklingen av straffnivået for de siste ti årene da voldtektstilfeller aldri er direkte sammenlignbare. Dessuten vil det som nevnt variere voldsomt hva som tillegges vekt ved utmålingen av straff for hvert enkelt tilfelle.

Imidlertid viser fremstillingen at samtlige avgjørelser legger vekt på at det har skjedd en skjerping av straffene for voldtekt, og begrunner gjerne domsresultatet ut ifra denne straffeskjerpelsen. Det er altså enighet i rettspraksis at straffnivået for voldtekt skal skjerpes. Utover dette ser jeg ikke tegn til noen særlig utvikling. Hvis en høyesterettsavgjørelse avviker fra de tidligere avgjørelsene og skjerper straffnivået, kommer det like etter gjerne en annen avgjørelse som ikke tar høyde for denne hevingen og faller tilbake på det tidligere straffnivået. Noen generelle bemerkninger skal likevel gjøres.

Straffnivået for samleievoldtekter etter første ledd a har holdt seg relativt konsist hele veien. I Rt 2003 s 196 ble straffen 2 år og 6 måneders fengsel, og i HR-2011-296A ble den 2 år og 10 måneders fengsel. Altså 4 måneder mer. Dette er ikke en betraktelig økning. Imidlertid er det bemerkelsesverdig at til tross for uttalelser i Rt 2006 s 828 om at straffnivået for samleievoldtekter skal ligge på rundt 4 års fengsel, blir straffen likevel kun 2 år og 8 måneders og 2 år og 10 måneders fengsel årene etter. Den nyeste avgjørelsen, inntatt i HR-2011-296A innebærer altså ingen skjerping av straffnivået. Dette til tross for at det i denne avgjørelsen blir lagt vekt på at den gradvise straffeskjerpingen måtte skje raskere enn hva som var forutsatt fordi lovendringen om heving av minstestraft var nå trådt i kraft. Voldtekten var begått etter lovendringen i den nye straffeloven i 2009, men før lovendringen i 2010.

I de tilfellene hvor det foreligger gjentatte overgrep eller voldtekten står i konkurrans må det bemerkes at avgjørelsene Rt 2001 s 349, Rt 2001 s 411, Rt 2002 s 443 og Rt 2002 s 448 gjelder forhold før lovrevisjonen i 2000, altså da minstestrafen var 1 år. For avgjørelsene etter lovrevisjonen er ikke straffene blitt så betraktelig høyere. Imidlertid blir det kunstig å sammenligne disse tilfellene da disse er såpass ulike. Dessuten kan grovheten av det straffbare forholdet som står i konkurrans med voldtekten variere veldig fra tilfelle til tilfelle, samt at grovheten av voldtekten kan variere.

I hjelpløshetstilfellene etter første ledd bokstav b hvor det foreligger samleie har ikke straffenivået endret seg noe betraktelig fra 2002 til 2010, med unntak av Rt 2010 s 20. Straffenivået ble betydelig skjerpet med Rt 2010 s 20 hvor straffen ble 3 års fengsel uten at det ble benyttet deldom. Imidlertid falt det igjen med Rt 2010 s 1592, hvor straffen ble 2 års fengsel, hvorav 6 måneder ubetinget. Straffeskjerpningen i Rt 2010 s 20 virker da noe tilfeldig.

Slike tilfeldige resultater kan ha sin bakgrunn i sammensetning av dommere. En må ta høyde for at ulike dommere kan ha ulik mening når det kommer til utmålingen, og derfor kan en tilfeldig sammensetning av dommere være utslagsgivende for utfallet. Ulike meninger hos dommere gjenspeiler seg spesielt i hjelpløshetssakene hvor det ofte foreligger dissens, og hvor mindretallet og flertallet er svært uenig i hva straffen skal være.

Ved voldtekt til seksuell omgang etter første ledd b er straffen 8 måneders fengsel i Rt 2004 s 32 og samme i Rt 2006 s 37. Det vil si ingen heving av straff. Riktignok er straffen høyere i Rt 2003 s 495, men saksforholdet skiller her seg drastisk ut i forhold til de andre to tilfellene.

I tilfeller hvor tredje ledd bokstav a får anvendelse ser en at det ble gitt strengere straff ved Rt 2002 s 1210 enn ved Rt 2009 s 1027, men dette utgjør ikke mer enn 4 måneders forskjell. En kan si at straffenivået har holdt seg relativ konsist. Dessuten kan forklaringen ligge i at det første tilfellet har et element av å være overfallsvoldtekt, og

som en har sett er Høyesterett mer tilbøyelige til å gi strengere straff for denne type overgrep. For tilfeller hvor bokstav c får anvendelse ser en heving av straffen fra avgjørelsen i 2004 hvor straffen var 2år og 6måneders fengsel til avgjørelsen i 2007 hvor straffen var 3år og 9måneders. Likevel ble den mindre i 2007 enn straffen på 5 års fengsel i 2006. Da disse fire avgjørelsene er såpass ulike i saksforholdet er det etter min mening likevel vanskelig å sammenligne disse i forbindelse med utvikling av straffenivået.

Oppsummeringsmessig kan det sies at alle straffealternativene sett under ett, foreligger det ikke nevneverdig heving av straffenivået de siste ti årene slik som har vært forutsatt av lovgiver.

Av de lagmannrettsdommene som jeg har tatt med i fremstillingen, ser vi en indikasjon på at straffenivået er i ferd med å bli hevet i tråd med de nye endringene (2010). Men som sagt er disse ikke rettskraftig avgjort og bør foreløpig tillegges begrenset vekt.

6.5 Kommentarer til momenter som tillegges vekt ved utmålingen

Som det vises i pkt. 5.2.7 tilegger domstolene en rekke momenter vekt ved utmålingen. Det kan trekkes noen generelle slutninger om hvordan domstolene anser voldtektsovergrep ut ifra denne vektleggingen.

For det første virker det som domstolene er mer opptatt av de fysiske aspekter enn psykiske forhold ved en voldtekt. F.eks. ser en at det blir lagt betraktelig vekt på bruk av vold eller våpen, samt om den fornærmede har blitt påført betydelig smerte eller skade. På den andre siden får noen psykiske momenter betydning i noen tilfeller, f.eks. blir det tillagt vekt i skjerpende retning om overgrepet har funnet sted i fornærmedes hjem, et sted vedkommende skal føle seg trygg, eller om det foreligger utnyttelse av et tillitsforhold. Det virker likevel som det er de fysiske forholdene som dominerer i hva som blir tillagt vekt i straffeskjerpende retning. Det kan tenkes at de ytre skadene kan være mer synlige, og derfor lettere å tillegges vekt. Men på den andre siden så må en

ikke glemme at de psykiske virkningene kan ha større langtids konsekvenser og bør derfor tillegges vekt i større grad enn hva det gjøres.

Domfeltes personlige forhold blir tillagt liten betydning i formildende retning. Dette er annerledes enn ved andre lovbrudd hvor f.eks. forhold som om den domfelte har hatt en problematisk oppvekst, eller om vedkommende har hatt en positiv utvikling i etterkant, ofte får betydning ved utmåling av straff. Dette viser at domstolene tar mer hensyn til offeret i voldtektssaker enn ved andre forbrytelser. Noe lovgivers også har hatt som utgangspunkt ved utforming av strafferammene ved voldtekt.

Om det har gått lang tid i etterforskning får også liten betydning i formildende retning. Domstolene er av den oppfatning at voldtektovertredelse ofte krever lang etterforskning for å samle tilstrekkelig bevis, og dette ikke skal komme den tiltalte til gode eller at offeret skal lide av den grunn. Har det derimot gått lang tid fra tiltalen tas ut til det foreligger dom kan dette gi noe strafferabatt.

Tidligere samliv har blitt tillagt vekt tidligere, men de nyeste avgjørelsene legger begrenset vekt for dette i formildende retning. Vi ser med andre ord en positiv utvikling i den forstand at domstolene ikke lenger finner voldtekt av ektefeller samboere eller kjærester for mindre alvorlige enn tilfeller ellers. I Prop. 97 L uttaler lovgiver at tidligere samliv ikke skal tillegges vekt ved utmålingen.¹²¹

Domstolene har også lagt vekt på forutgående kontakt i formildende retning. Det var i Rt 2005 s 663 som var en "sovevoldtekt" dette ble tillagt vekt. Som jeg har nevnt blir offer for slike voldtekter ofte møtt med synspunkter at deres egen adferd har medvirket til overgrepet. Så det at flertallet i denne avgjørelsen legger vekt på de seksuelle forutgående handlingene mellom fornærmede og den domfelte, støtter mitt syn om at også domstolene sitter med fordommer mot ofre i slike voldtekter. I Rt 2010 s 20, som også var en "sovevoldtekt", ble straffen forholdsvis høyere. Men her ble tillagt vekt at fornærmede hadde avvist tilnærmelser fra den domfelte og at han hadde fulgt henne hjem mot hennes vilje. Det virker altså som om domstolene legger vekt på hvorvidt

¹²¹ Prop. 97 L (2009-2010) s 21.

avvisningen eller motstanden fra fornærmede er uttrykkelig når de avgjør straffen. Etter min mening er det første tilfellet like ufrivillig som det siste, og forskjellsbehandlingen blir således kvinnefiendtlig.

7 Avslutning. Har strafferammene noe realitet?

En har sett til nå at strafferammene for voldtekt er høye. Og strafferammene reflekterer lovgivers mening om voldtektsforbrytelsens grovhet og skal være proporsjonale med skadevirkningene. Dessuten skal de ivareta den alminnelige rettsoppfatningen, og tilliten til rettsystemet. Med de høye strafferammene blir altså voldtekt tatt på alvor av lovgiver.

Det utmålte straffenivået i praksis ligger i nedre sjikt av strafferammene. Lovgiver har uttalt at slik straffenivået er, samsvarer det ikke tilstrekkelig med vurderingene av straffverdigheten av voldtekt som strafferammene gir uttrykk for.¹²² Disse uttalelsene kommer i forbindelse med lovgivers angivelse av normalstraffnivå for voldtekt. Som en har sett er dette normalstraffnivå høyere enn hva som utmåles i praksis men befinner seg likevel i den nedre delen av strafferammene.

Strafferammene har altså en symbolsk verdi. Imidlertid kan det spørres om hvor mange i befolkningen som kjenner til at voldtektsforbrytelsene har så strenge strafferammer. Det er hvordan disse blir utmålt i praksis som gjenspeiler seg for allmennheten, og reflekterer hva slags straff voldtekt har. Er straffenivået lavt vil en fort ”glemme” at strafferammene er høye, og den symbolske verdien vil få liten betydning utad. Spørsmålet blir da om hva slags realitet de høye strafferammene har når straffenivået ligger i den nedre skala?

¹²² Prop. 97 L (2009-2010) s 17

Ser en tilbake til pkt 3.4. ser en at strafferammene skal oppfattes som realistiske av bl.a. domstolene. Imidlertid spør det hvor realistisk slike maksimumsstraffer oppfattes når den høyeste skranke er vesentlig høyere enn hva domstolene bruker å dømme. Bør lovgiver da fjerne eller senke de øvre rammene for at de blir mer i samsvar med det faktiske straffenivået? Eller vil straffenivået bli lavere om en senker maksimumsstraffen? Etter min mening vil en senking få liten betydning for straffenivået for normalovertredelsene av voldtekt når dette i utgangspunktet ligger så fjernt fra de øvre rammer. På den andre siden kan ekstraordinære tilfeller, hvor dagens øvre straffer får anvendelse, bli dømt mildere som et resultat av denne senkingen. De øvre strafferammene tar først og fremst sikte på å ramme de groveste tilfellene som oppstår mer sjeldent, og vil således ha en verdi utover det symbolske for disse tilfellene.

En senking kan også sende ut uheldige signaler om at forbrytelsen ikke lenger blir tatt like alvorlig, og ikke lenger er prioritert. Dette kan støte manges følelse om hva som er rettferdig. Dessuten kan domstolene oppfatte det som signaler fra lovgiver at de er mer eller mindre tilfreds med straffenivået, og ta dette i betraktning ved utmålingen. Dette kan igjen føre til at den ønsket skjerpingen av straffenivået stopper.

Et annet spørsmål er hvilken verdi minstestrafen har. Med minstestrafen kan lovgiver ”tvinge” domstolene til å heve straffenivået i den forstand at de ikke kan dømme en lavere straff enn det som er forutsatt av minstestrafen. Imidlertid har domstolene funnet en vei å unngå å bruke minstestrafen i enkelte tilfeller. Som en har sett benytter domstolene deldommer hvor den ubetingede delen er under minstestrafen i tilfeller de finner mindre alvorlig. Dessuten finnes det teorier om at minstestrafen for forsettlig voldtekt har ført til at domstolene nedsubsumerer forholdene fra forsettlig til uaktsomvoldtekt eller i verste fall frifinner den domfelte for å unngå å bruke minstestrafen.¹²³ På den andre siden er straffenivået for voldtekt til seksuell omgang, hvor det ikke foreligger minstestraft, tilsvarende som samleievoldtekt.

Hvilken funksjon får minstestrafen etter dette? Etter min mening vil minstestrafen ha betydning for heving av straffenivået. Til tross for at domstolene bruker deldommer

¹²³ Høgberg og Salmonsens, 2010 s 248

osv. for noen voldtekter, bidrar minstestrafen til en heving i flertallet av voldtektstilfellene. Det fremgår av uttalelser fra lovgiver at det har skjedd en heving av straffenivået etter minstestrafen ble hevet fra 1 til 2 år i 2000. Og ytterligere heving er forutsatt etter økningen av minstestrafen til 3 år i 2010. Dessuten kan en fjerning av minstestrafen føre til at domstolene utmåler enda lavere straff i de såkalte hjelpløshetsvoldtektene, enn de har muligheten til i dag.

På bakgrunn av dette mener jeg at strafferammene vil ha en realitet. De øvre strafferammene vil fange opp de ekstraordinære grove tilfelle. Det vil være vanskelig å differensiere mellom grove tilfeller med trange strafferammer. Mens minstestrafen vil fungere som et virkemiddel for at endringer i straffenivået skal skje raskt i tillegg til at den fungerer som en minimumsskranke.

I tillegg til disse funksjonene vil strafferammene ha en symbolsk verdi og fungere som et politisk signal fra lovgiver om at straffenivået bør være høyt.

8 Litteraturliste

Bøker

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett* 5. utgave ved Matningsdal og Rieber-Mohn, 2004). Oslo 2004

Andenæs, Johs v. Andorsen . *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene* Oslo 2008

Dahl, Tove. *Pene piker haiker ikke. Artikler om kvinnerett, strafferett og velferdsstat*. Oslo 1994

Artikler:

Ertzeid, Aina Mee. *Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferet*. Jussens venner nr.6/2006 s 337-371

Hennum Ragnhild. *Den rettslige behandlingen av voldtekt – hvorfor Norge har fått kritikk av FN*. Materialisten nr.1/2004

Høgberg Benedikte Moltumyr og Torunn Salomonsen. *Voldtektslovgivningen på ville veier? – straffeloven § 192*. I: Tidsskrift for strafferett nr. 03/2010 s.210-252.

Rundskriv:

Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 1 (2007) *En undersøkelse av kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse m.v.* Riksadvokaten

Nettdokument

Matningsdal, Mangnus. *Kommentar til Straffeloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. [Sitert 12. april 2011].

9 Lov- og forarbeidsregister

Lover

1902 Lov av 22. mai 1902 nr. 10: Almindelig borgerlig Straffelov

2000 Lov av 11. august 2000 nr. 76: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv.
(seksuallovbrudd)

2005 Lov av 20. mai 2005 nr. 28 Lov om straff

2010 Lov av 25. juni 2010 nr 46: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Forarbeider

Innst.O. nr 92 (1999-2000): Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd).

Innst. O. nr. 72 (2004-2005): Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven).

Innst. O. nr. 73 (2008-2009): Innstilling fra Justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Innst. 314 L (2009-2010): Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000): Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004): Om lov om straff (straffeloven)

Ot.prp. nr 22 (2008-2009): Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Pop 97. L (2009-2010): Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

NOU 2002: 4 Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII

NOU 2008:4 Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling

10 Domsregister

Rt 1970 s 1235

Rt 1974 s 1121

Rt 1982 s 578

Rt 1983 s 1222

Rt 1986 s 252

Rt 1989 s 517

Rt 1989 s 979

Rt 1990 s 319

Rt 1990 s 760

Rt 1993 s 963

Rt 2001 s 349

Rt 2001 s 411

Rt 2002 s 443

Rt 2002 s 448

Rt 2002 s 917

Rt 2002 s 1210

Rt 2002 s 1288

Rt 2002 s 1295

Rt 2002 s 1673

Rt 2002 s 1701

Rt 2003 s 196

Rt 2003 s 495

Rt 2003 s 496
Rt 2003 s 625
Rt 2003 s 687
Rt 2003 s 1248
Rt 2003 s 1561
Rt 2004 s 32
Rt 2004 s 39
Rt 2004 s 252
Rt 2004 s 1553
Rt 2004 s 1556
Rt 2005 s 149
Rt 2005 s 556
Rt 2005 s 663
Rt 2006 s 37
Rt 2006 s 431
Rt 2006 s 471
Rt 2006 s 513
Rt 2006 s 828
Rt 2006 s 1319
Rt 2007 s 347
Rt 2007 s 791
Rt 2008 s 890
Rt 2009 s 1027
Rt 2009 s 1412
Rt 2010 s 20
Rt 2010 s 676
Rt 2010 s 1592
Rt 2010 s 1595
HR-2011-296A

LE-2010-202317
LE-2010-202277